

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

**MASOPUSTNÍ A VELIKONOČNÍ ZVYKY A
TRADICE NA HLINECKU**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Liberec 2015

Eliška Chocová

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

MASOPUSTNÍ A VELIKONOČNÍ ZVYKY A TRADICE NA HLINECKU

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7507R036 – Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Eliška Chocová**
Vedoucí práce: PhDr. Luďka Hrabáková, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Eliška Chocová
Osobní číslo: P12000271
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: Masopustní a velikonoční zvyky a tradice na Hlinecku
Zadávací katedra: Katedra filosofie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je časové vymezení masopustního a velikonočního období, obecná charakteristika masopustních a velikonočních zvyků a tradic a následná specifikace těchto zvyků a tradic na Hlinecku. Dále se práce bude zabývat významem lidových tradic v minulosti a současnosti. Studentka bude chodit na pravidelné konzultace a bude respektovat pokyny vedoucí práce. Metodami práce budou analýza textových materiálů a sběr dat v terénu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

1. ADÁMEK, Karel Václav. Lid na Hlinecku. Praha: nákladem Archaeologické kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1900.
2. FROLCOVÁ, Věra. Velikonoce v české lidové kultuře. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-503-8.
3. LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-525-0.
4. VAVŘINOVÁ, Valburga. Malá encyklopedie velikonoc. Vyd. 1. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-292-9.
5. ZÍBRT, Čeněk. Veselé chvíle v životě lidu českého. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-624-7.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Ludka Hrabáková, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **10. dubna 2014**

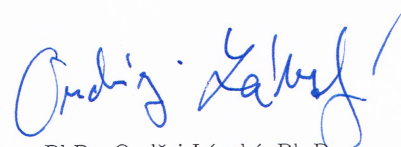
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 4. května 2015

Podpis:

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala paní PhDr. Lud'ce Hrabákové, Ph.D. za její cenné rady a připomínky a za její vstřícnost při vedení mé bakalářské práce. Můj velký dík patří také paní PhDr. Iloně Vojancové, ředitelce Souboru lidových staveb Vysočina, za její ochotu a poskytnutí všech rad a materiálů, které byly pro tuto práci velmi důležité a bez kterých by tato práce nevznikla. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině za podporu a trpělivost během mého studia.

Anotace

Předmětem bakalářské práce je deskripce masopustních a velikonočních zvyků a tradic na Hlinecku. První kapitola se zabývá původem a vývojem českých svátků a tradic a také připojuje náhled na jejich psychologický a sociální význam. Druhá kapitola nabízí časové vymezení masopustního a velikonočního období a obecnou charakteristiku zvyků a tradic typických pro tato dvě období. V závěrečné kapitole jsou obecné zvyky a tradice specifikovány na Hlinecko, především jsou detailně popsány tradiční masopustní obchůzky a masky konané v obcích Vortová, Hamry, Studnice a Blatno, které byly zapsány do Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva.

Klíčová slova

masopust, masopustní obchůzky, masopustní masky, Velikonoce, nemateriální kulturní dědictví lidstva

Abstract

The subject of the bachelor thesis is a description of the Shrovetide and Easter customs in the region of Hlinecko. The first chapter deals with the origin and the development of the Czech traditions and with their psychological and social importance. The second chapter delimits the period of the Shrovetide and Easter and it also defines common customs and habits of these two periods. These customs are specified for the region of Hlinecko in the last chapter. Mainly, the traditional Shrovetide masks and door-to-door processions in the villages of Vortová, Hamry, Studnice and Blatno which were inscribed on the Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity are described.

Key words

Shrovetide, the Shrovetide door-to-door processions, the Shrovetide masks, Easter, the Intangible Cultural Heritage

Obsah

Úvod	9
1 Původ a vývoj svátků a jejich psychologický, sociální a kulturní význam	11
1.1 Původ a předkřesťanské kořeny evropských svátků	11
1.2 Psychologické a sociální aspekty zvyků a tradic, jejich společenský význam	16
2 Původ a charakteristika masopustního a velikonočního období a jejich tradic	19
2.1 Obecná charakteristika a původ masopustního a velikonočního období	19
2.2 Výpočet Velikonoc a od nich odvislého počátku postní doby a délky masopustu	20
2.3 Masopustní období	22
2.4 Postní období	23
2.4.1 Popeleční středa – první postní den	24
2.4.2 První neděle postní	25
2.4.3 Druhá neděle postní	26
2.4.4 Třetí neděle postní	26
2.4.5 Čtvrtá neděle postní	27
2.4.6 Pátá neděle postní	28
2.4.7 Šestá neděle postní	29
2.4.8 Modré pondělí, Šedivé úterý, Škaredá středa	31
2.4.9 Zelený čtvrtek	32
2.4.10 Velký pátek	33
2.4.11 Bílá sobota	34
2.5 Hod boží velikonoční	35
2.6 Pondělí velikonoční	36
3 Masopustní obchůzky na Hlinecku	38

3.1	Obecná charakteristika masopustních obchůzek	38
3.2	Společné znaky masopustních obchůzek na Hlinecku	39
3.3	Masopustní obchůzky ve Vortové	41
3.4	Masopustní obchůzky v Hamrech	44
3.5	Masopustní obchůzky ve Studnicích	46
3.6	Masopustní obchůzky v Blatnu	49
3.7	Masopustní obchůzky na Hlinecku v UNESCO	52
	Závěr	55
	Seznam příloh	59

Úvod

Tradice a zvyky, dodržované v průběhu kalendářního roku v českých a moravských městech a vesnicích, zaujímají v našich dějinách významné místo, jsou nezastupitelným zdrojem informací o lidové kultuře a slovesnosti v našich krajích a poskytují věrný obraz historického vývoje českého národa. Poslední roky se lidé ve městech, ale především na vesnicích, snaží probudit zašlou slávu těchto, dříve důležitých, kulturních a společenských akcí, mnohdy ale bez pochopení hlubšího významu historického, sociologického a psychologického a bez znalosti původu tradice nebo zvyku. Některé z nich jsou, často mylně, považovány za svátky, vycházející z církevních pramenů, i když jejich historie má kořeny ještě v dobách dávno předkřesťanských.

Většina dochovaných a dodnes dodržovaných zvyků a tradic, které se slaví a připomínají v počátku dnešního kalendářního roku, tedy v období od Nového roku do svátků jara - Velikonoc, je ve svém základu totožná v jednotlivých regionech Čech a Moravy, existují ale specifika, která významně odlišují určitou oblast, malý region nebo jen několik sousedních obcí. Takovým regionem je právě pro zvyky tohoto období oblast v okolí Hlinska v Čechách v Pardubickém kraji, ležící na pomezí Českomoravské vysočiny. V ne příliš vzdálených obcích - Studnice, Vortová, Blatno a Hamry - dodržují jejich obyvatelé tradici masopustních obchůzek podle dochovaných literárních pramenů od poloviny 19. století, některé historické zdroje však mluví o tradici mnohem starší.

Cílem předkládané bakalářské práce je vymežit časově masopustní a velikonoční období, charakterizovat obecné znaky zvyků a tradic počátku kalendářního roku, tedy masopustních obchůzek a velikonočních zvyků v českých zemích, poté specifikovat odlišnosti, typické právě pro zmíněný region Hlinecka a zaznamenat nejmarkantnější rozdílnosti mezi jednotlivými výše uvedenými obcemi. Součástí práce je i zhodnocení významu lidových tradic pro člověka a společnost v minulosti a dnes. Hlavní metodou práce je analýza literárních zdrojů, které se dané problematice věnují, dále budou použity informace z osobních konzultací s ředitelkou Souboru lidových staveb Vysočina paní PhDr. Ilonou Vojancovou.

V neposlední řadě jsou využity i poznatky z terénního výzkumu, které byly získány při osobní účasti na masopustních oslavách v lidovém skanzenu na Veselém Kopci nedaleko Hlinska v Čechách a v uvedených obcích v únoru 2015, kde jsem měla možnost hovořit s organizátory a aktéry masopustních veselí.

První kapitola práce se zabývá historickými kořeny zvyků a tradic v průběhu celého kalendářního roku, které byly nedílnou součástí života obyvatel vesnic i měst. Byly též významnou psychickou podporou převážně k přečkání dlouhého a těžkého období zimy a vítaným zpestřením a zábavou v době těžké fyzické práce v době vegetačního období.

Další kapitola uvádí podrobný přehled zvyků a tradic počátku kalendářního roku, tedy masopustního období, postního předvelikonočního období, pašijového týdne, velikonočních svátku včetně velikonočního období tak, jak jsou rozšířeny a známy v Čechách a na Moravě. Kapitola popisuje jak jejich kořeny pohanské, tak i implementaci vlivu církve a příběhu Ježíše Krista do těchto jarních svátků. Uvádí postup pro výpočet termínu Velikonoční neděle, od které se odvíjí předcházejících 40 dní půstu a délka masopustního období.

Třetí kapitola se již plně věnuje masopustním průvodům na Hlinecku, detailně se zaměřuje na společné prvky i specifické odlišnosti v organizaci masopustní obchůzky i ve vzhledu, počtu a roli jednotlivých maškar podle příslušnosti k dané obci. Další část kapitoly popisuje proces, jehož výsledkem byl zápis masopustních obchůzek na Hlinecku na seznam nehmotného kulturního dědictví UNESCO, složitosti a úskalí, která museli iniciátoři překonat a zvládnout, ale i povinnosti, které z tohoto vítězství pro region vyplývají.

1 Původ a vývoj svátků a jejich psychologický, sociální a kulturní význam

1.1 Původ a předkřesťanské kořeny evropských svátků

Chceme-li pochopit význam a smysluplnost dnešních svátků (Vánoce, Velikonoce, Dušičky, ...), musíme zajít hluboko do historie, do období daleko před Kristem, k pohanským slovanským, keltským nebo germánským kmenům. Tehdejší lidé, v úzké vazbě na cyklické střídání ročních období, slavili svátky, provozovali své rituály, uctívali své bohy. Jejich pravidelné opakování, často symbolizované kruhem – obrazcem bez začátku i konce, dodávalo našim předkům jistotu, a vnášelo pevný řád a stabilitu do jejich života.

Každé roční období přinášelo archaickému člověku, úzce svázanému s přírodou, počasím, vegetačními obdobími, apod., určité, pro život nezbytné pracovní povinnosti. Jeho životní a pracovní rytmus byl odvislý od přírodních jevů, ale především od zemědělského roku. Po důsledném a důkladném splnění těchto úkolů – práci v domácnosti a na poli, obstarání obživy pro dané období ale i tvorbu zásob na dny budoucí, zajištění rodiny, ostražka majetku, ale i bezpečnosti vlastní i kmenové, si lidé mohli dovolit zábavu a oddech, tedy dny sváteční.

V průběhu pracovních období měly své místo obvykle pouze rituály s vegetativním nebo zemědělským podtextem, které měly podpořit aktuální činnosti, např. setbu, sílu úrody, dobrou sklizeň, měly zajistit příhodné počasí. Lidé při nich uctívali různé síly nebo bohy, kterým přinášela patřičná vzpomínka, slavnost, ale i případná oběť. Tyto akty pramenily z víry lidu v bezmeznou moc přírody, přírodních jevů a živlů. Některé bylo potřeba si naklonit na svoji stranu, získat jejich pomoc, jiné zaříkávali, bránili se jim nebo se snažili zcela je ze svého života vymýtit.

Sváteční dny a období velice často spadaly do období vegetativního klidu, do zimních časů, kdy byly krátké dny a dlouhé večery. Oslavy v podstatě zajišťovaly lidem náhradní program v době omezení pracovních možností. Důležitými mezníky ročního cyklu, ke kterým se upínaly myšlení a víra našich předků, byly fáze pohybu Slunce, tedy rovnodennosti a slunovraty, dále fáze Měsíce – od úplňku k novu a zase zpět – tedy vše, co se cyklicky opakovalo a bylo jasně přírodou dané, neměnné, jisté a každému dobře čitelné. A právě na tyto dny připadaly nejvýznamnější předkřesťanské svátky. Každý svátek znamenal velkolepou, mnohdy hodně bujarou oslavu dobře zakončeného předešlého období i předzvěst něčeho nového, očekávaného.

S nástupem křesťanství se církvev zpočátku snažila pohanské tradice a rituály potlačit nebo vymýtit. V období raného křesťanství ale pochopila, že zvyky a tradice mají mezi lidem opravdu hluboké kořeny, budované po mnoho staletí, a proto postupně největší pohanské svátky využila a implementovala většinu z nich do své víry. Do období nejdůležitějších pohanských svátků zasadila významné svátky křesťanské. To je i důvod, proč se můžeme při oslavách křesťanských svátků setkat s pozůstatky pohanských, tedy keltských, germánských nebo staroslovanských rituálů.

Velkým problémem bylo stanovení začátku roku, který z dob pohanských nebyl jasně určen, a podle jednotlivých kmenů nebo lokalit byl jeho začátek stanoven různě. Slované, zemědělsky orientované kmeny, datovali počátek svého roku v souladu s vegetačním rokem do období jara, jarní rovnodennosti, kdy začínaly práce na polích, a v přírodě začínal nový život.¹

Oproti tomu např. keltské kmeny spojily konec starého roku s koncem léta. Poslední den roku koncem října probíhala ohňová slavnost Samhain, a nový rok podle keltského kalendáře začínal 1. listopadu, na svátek zemřelých.²

Z těchto rozdílností vycházely různé kalendáře (juliánský, keltský, egyptský, čínský, ...), každý z nich stanovoval počátek nového roku různě, gregoriánský kalendář, na který pak

¹Šottnerová, D. *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. Olomouc: Rubico, 2009. ISBN: 978-80-7346-096-9, s. 8.

²Šottnerová, D. *Adventní čas*. Olomouc: Rubico, 2005. ISBN: 80-7346-050-5, s. 20, 21.

navázalo i ustanovení papežské kanceláře z roku 1620, ustanovil jako počátek nového roku 1. leden, čímž navázal na tradici římského kalendáře.³

Pro potřeby prosazování a upevňování křesťanské víry sestavila církev tzv. liturgický kalendář, „...*souhrn svátků, které se opakují v nepřetržitém ročním cyklu*“⁴. Křesťanský kalendář využívá časovou souslednost a logickou návaznost ročních období na pohanské zvyky a rituály a přetransformovává je ve svátky církevní, křesťanské, vydává je za své a dává je do souvislostí s životem a smrtí Ježíše Krista nebo s křesťanskými světcí. Vznikají dva okruhy svátků – vánoční a velikonoční (temporál), svátky svatých, vázané na pevné datum (sanktorál) a dvě liturgická mezidobí.⁵

Oproti ostatním kalendářům zůstal počátek liturgického roku svátkem pohyblivým, křesťanská církev za něj považuje 1. adventní neděli (období na přelomu listopadu a prosince), která zahajuje období příprav na příchod Ježíše Krista – Spasitele (advent z latinského příchod). Křesťanství požaduje v tomto období od věřících zbožné rozjímání, střídmost v jídle a účast na ranních bohoslužbách. Do adventní doby spadá i svátek několika světců, kteří jsou obvykle připomínáni a oslavováni veselými zvyky, praktikami a pověrami. Jejich původ je zřejmě také předkřesťanského původu.⁶

Následuje pohanský svátek zimního slunovratu, předzvěst vracejícího se Slunce, prodloužení dnů a blížící se konec zimy, jeden z největších svátků roku, spojený s velkým množstvím tradic, zvyků a pověr. A právě do této doby zasadila církev jeden ze svých dvou velkých svátků – zrození Ježíše Krista, dnešní Vánoce. Mnohé vánoční symboly a zvyky jsou pozůstatkem pohanských oslav (zdobení stromu, svíčky a světlo vůbec, jmelí a jeho magická moc, krájení jablek, pouštění lodiček se svíčkou,....).

Na vánoční období plynule navazuje masopust, čtyřicetidenní postní období a další velký církevní svátek – ukřižování a zmrtvýchvstání Ježíše Krista, dnešní Velikonoce, svátky, které kopírují pohanské slavnosti jarní rovnodennosti a počátku zemědělského roku. Ná-

³Hrabáková, L. *Tradice v naší a evropské kultuře*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014. ISBN: 978-80-7494-038-5, s. 6.

⁴Vavřínová, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*. Praha: Libri, 2006. ISBN: 80-7277-292-9, s. 21.

⁵Tamtéž, s. 21.

⁶Tamtéž, s. 22.

sleduje období tvrdé práce a starostí o obživu. V něm se vykonávaly pouze krátké rituální obřady, ale tradice mnohých z nich žije dodnes.

Jedním z nejvýznamnějších pohanských rituálů byla Beltine – keltská ohňová slavnost k oslavě nadcházejícího jara, noc plná magie a kouzel, dnes známá jako Filipojakubská noc, kdy nečisté síly mají právě domněle velkou moc, před kterou měla lidi ochránit právě síla ohně. Později se tento pohanský rituál proměnil v tradiční zvyk pálení čarodějnic – pomocnic samotného ďábla. Církev křesťanská ho do svých svátků nepřijala, svého času ho naopak zneužila ke svým inkvizičním procesům, přesto přetrval staletí a jako jeden z mála je dodržován i dnes.⁷

Po období církevních svatodušních svátků (které však také měly pohanskou část – především Jízdy králů na svatodušní pondělí), které v závislosti na pohyblivém termínu Velikonoc vycházejí na přelom května a června, přesně 50 dní po Velikonocích, následuje další významný pohanský den plný zvyků a tradic – letní slunovrat 21. června. K uctění slunečních božstev opět večer planuly ohně, které měly Slunci dodat novou sílu, vždyť od slunovratu se dny zase krátí. V tuto noc měly magickou moc především byliny – tzv. svatojánské koření. Svátek, ohně i koření nesou jméno svatého Jana Křtitele, který slaví svůj křesťanský svátek o několik dnů později.⁸

S blížícím se koncem léta, nastupujícím podzimem a počátkem sklizně nadcházel v životě pohanských kmenů čas různých oslav dobré úrody a úspěšně zakončené sklizně. Lidé obvykle velice bujaře oslavovali, že úroda je v bezpečí pod střechou a že pomalu končí těžká dřina na polích, která však pro ně byla existenční nutností. Za pozůstatek těchto slavností lze považovat Dožínky – slavnosti sklizně obilí. V dnešní době jsou znovu obnovovány i slavnosti vína a chmele – Vinobraní a Dočesná, ty však na našem území známe až od středověku, z doby, kdy se u nás víno a chmel začaly pěstovat. Podstata těchto slavností je ale shodná.⁹

⁷Šottnerová, D. *Jaro*. Olomouc: Rubico, 2007. ISBN: 978-80-7346-074-7, s. 38, 42.

⁸Šottnerová, D., *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*, pozn. 1, s. 63, 70, 71.

⁹Šottnerová, D. *Léto a podzim*. Olomouc: Rubico, 2006. ISBN: 80-7346-066-1, s. 15, 17, 18.

Další významnou ohňovou slavností uctívali pohané duše svých zemřelých v době na přelomu října a listopadu. V keltském kalendáři bylo toto období koncem starého roku a začátkem roku nového - slavnost Samhain byla jednou ze dvou nejvýznamnějších v roce. I když je tento svátek spojen s kultem mrtvých, s vírou, že v tuto noc se světy živých a mrtvých propojují, že duše mrtvých mohou navštěvovat své blízké příbuzné, i přesto se jednalo o oslavy veselé a bujaré. V anglosaském světě je tento svátek dochován jako Halloween, křesťanská církev v tuto dobu uctívá všechny svaté – odtud název svátku v církevním kalendáři. K uctění blízkých zesnulých následuje svátek všech křesťanských duší – Dušičky. Je to poslední velký pohanský i křesťanský svátek před nastupujícím adventem, začátkem dalšího církevního roku.¹⁰

V této kapitole nejsou zdaleka zmíněny všechny známé svátky a významné dny ať už pohanské nebo křesťanské. Cílem bylo poukázat na jejich mnohdy opomíjené pohanské kořeny, i když je lidé dnešní doby často nesprávně považují za svátky ryze křesťanské, církevní. Rovněž jsou zmíněny některé tradice a zvyky, které jsou sice známé a mnohdy v nějaké podobě dodržované, často ale bez znalosti hlubšího významu nebo původu. Některé svátky a rituály, které církev mezi své nepřijala, ztratily svoji důležitost, často zanikl jejich původní význam, ztratily se v toku dějin. Jiné přežívají po staletí mezi lidem, stávají se z nich zvyky lidové a jsou dodržovány dodnes, další jsou dochovány pouze v dobových pramenech, kronikách, v lidové slovesnosti. „*Je proto zcela určitě potěšující, že v naší zemi vznikají různé instituce, organizace, sdružení zaměřené na uchování a rozvíjení lidových tradic a národních kulturních hodnot*“¹¹.

¹⁰Hrabáková, L., pozn. 3, s. 22, 23.

¹¹Šottnerová, D., *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*, pozn. 1, s. 7.

1.2 Psychologické a sociální aspekty zvyků a tradic, jejich společenský význam

Mohlo by se zdát, že na počátku 21. století není prostor, a možná ani vůle, připomínat si a dodržovat tradice a zvyky dob dávno minulých. Dnešní dny jsou přesyceny moderní technikou, pokrokem ve všech oblastech našeho života. Všude kolem nás znějí slova jako globalizace, unifikace, kooperace, integrace, sbližování národů,.... A možná právě tato dnešní hektická, uspěchaná doba, plná stresů, mezinárodních a nadnárodních projektů, prolínání kultur, atd., je tím správným časem k tomu zastavit se, oddechnout, podívat se zpět na naše národní kulturní specifika a zvláštnosti, připomenout si z dnešního pohledu klidný a idylický život našich předků. Vždyť právě od nich se nám dochovalo velké množství rad, návodů, životních moudrostí, skrytých právě v těchto dnes leckde opomíjených aktivitách.

Často se, bohužel, můžeme setkat s tím, že jsou naše tradice a zvyky dodržovány bez hlubších znalostí, souvislostí, historických kořenů, bez pochopení významu, chtělo by se říct: „...protože je to zvyk“. Právě proto je nutné tuto důležitou část národního kulturního dědictví nám i dalším generacím nejen uchovat, ale i povědomí o ní rozšiřovat a prohlubovat s ohledem na její historický, kulturní, sociální, psychologický, ale i výchovně-vzdělávací význam.

Život našich předků byl nutně podřízen cyklickým opakováním astronomického roku, pravidelným střídáním vegetativního období s obdobím vegetativního klidu. Od jara do podzimu jejich životu vládla práce, starost o úrodu, zajištění dostatečných, především potravinových zásob na přežití podzimu a dlouhé zimy. V tomto čase zbylo jen málo času na odpočinek a radovánky.

Až na podzim, když už byla úroda „pod střechou“, a především v období zimy hledali lidé zábavné a společenské vyžití, které jim pomáhalo přežít nevlídné dny a dlouhé zimní večery. A právě z těchto dnů pramení hluboká studnice našich národních tradic, zvyků,

ale i pranostik, písní, koled, říkadel, nevyčerpatelný zdroj moudra prostých lidí, sbíraných stovky let, předávaných z generace na generaci. Všechny tyto poklady nám poskytují vcelku přesný, věrný a ucelený obrázek ze života našich předků, vypovídají o dobách dávno minulých, jsou ukázkou historie a kulturnosti našeho národa, zdrojem informací o rozdílnostech jednotlivých oblastí, krajů a lokalit českých zemí, jsou důležitým dokladem změn ve vývoji českého jazyka především v jeho lidové hovorové podobě, ale především dokládají hloubku i sílu našich národních kořenů.

Většina tradic a zvyků českého národa dokládá, že lidé v této době měli k sobě určitě blíž, daleko více vyhledávali při svých radovánkách kontakt s ostatními, toužili po stmelování vesnice, plánovali akce, na kterých se setkávali obyvatelé všech věkových skupin. Snad nikdo nedokázal před sousedy zavřít svoje stavení, lidé se hojně navštěvovali a i pravidelné zimní práce ve staveních (přástky, draní peří, apod.) byly velkou společenskou událostí. Plánováním, organizováním a i samotnou účastí na těchto akcích lidé bezděčně projevovali a dokazovali tehdy samozřejmou sílu rodinné pospolitosti, vesnické soudržnosti a sounáležitosti. Při „venkovních“ zábavách a veselicích (průvodech, karnevalech, obchůzkách, koledách,...) byla přirozenou „povinností“ účast všech obyvatel, obvykle většina z nich plnila nějakou funkci, zastávala některou z rolí. Pokud ne, byli lidé alespoň vděčnými a pozornými diváky.

Vedle nepopíratelného společenského aspektu přinášely tyto akce i ne zrovna malý prvek psychologického významu. V předkřesťanské době byly zvyky, tradice, ale především rituály nezbytnou součástí určité víry – jejich prostřednictvím lidé uctívali božstva, vlebili a oslavovali sílu a moc přírody. Jejich dodržování dodávalo lidem sílu denně těžce pracovat a usilovat o přežití a stále lepší, pohodovější a klidnější život, víru, že přírodu a nadpřirozené síly získají na svoji stranu, ty jim potom budou nakloněny a pomohou jim. S příchodem křesťanství se některé z tradic staly nezbytnou součástí zbožné poslušnosti, vlivem moci církve i určitou nutností a povinností.

Dalším psychologickým aspektem, který můžeme vysledovat v dochovaných tradicích, je prvek zábavnosti. Do dnešních dnů přežily především zvyky a tradice, které lidem i v dneš-

ní době přinášejí zábavu, radost, jsou poutavé, přitažlivé, pomáhaly a pomáhají odpoutat se od každodenních starostí. Dodržování tradic a zvyků pro členy kmenů, společenstev, později vesnic a městeček nebylo pouhou povinností, ale i radostí, zábavou, na kterou se dlouhé dny a měsíce těšili a mnohdy také s velkým časovým předstihem důkladně připravovali. Samotné přípravy na některou z tradičních akcí (např. právě na masopustní průvody) byly prestižní záležitostí všech členů rodiny. Přestože přípravy na ně mohly být sebevíc náročné, lidé je nikdy nepodceňovali, nešidili a vždy úzkostlivě dodržovali jejich i sebenepatrné náležitosti. Patřila-li rodině nějaká role, kostýmní figura či jiná povinnost, nezbytná ke zdárnému chodu akce, bylo tradicí i ctí tuto povinnost předávat a přebírat z generace na generaci, rodiny na ně byly pyšné a vážily si jich.

Období, kdy se náboženské, ale i pohanské tradice neslučovaly s ideologií vládnoucí strany a nekorespondovaly s náplní života socialistické společnosti, naštěstí jen potlačilo, ale nezahubilo snahy různých organizací a spolků uchovat tradiční zvyky, a v dnešní době se k nim snad o to více vracíme, vyhledáváme je a obnovujeme je. Mělo by být snahou, a snad i povinností každého z nás, uchovat toto národní kulturní dědictví i pro generace příští, nenechat ho zapadnout, zmizet. Mají-li tradice žít i dnes, je dobré najít v nich něco zajímavého, inspirativního, ale i zábavného, možná i za cenu drobného uzpůsobení starých zvyků nové době. I ona jistě vytvoří nové tradice, které si pak budou připomínat generace příští.

2 Původ a charakteristika masopustního a velikonočního období a jejich tradic

2.1 Obecná charakteristika a původ masopustního a velikonočního období

Velikonoce patří k nejdůležitějším svátkům církevního roku hned vedle svátků vánočních. I když tato dvě sváteční období od sebe dělí několik měsíců světského kalendáře, v tom liturgickém na sebe vcelku plynule navazují. Vánoční období končí pro křesťanskou církev svátkem Tří králů, tedy 6. ledna. Dalším dnem započíná v liturgickém kalendáři tzv. první mezidobí, tedy čas, ve kterém nejsou zahrnuty žádné významné církevní svátky – masopustní období.¹² Z pohanských, ale i starých řeckých a římských dob se do dnešních dnů v tomto mezidobí dochovaly různé tradice a zvyky, dnes označované jako masopustní radovánky.

Po masopustním období přichází čtyřicetidenní postní období se šesti postními nedělemi a se svatým, neboli pašijovým týdnem. Postní doba před Velikonocemi je nejdelším přípravným obdobím, které má podpořit významnost a důležitost nadcházejících svátků.

Velikonoce mají svůj původ v pohanských oslavách jarní rovnodennosti, příchodu jara a počátku dalšího vegetativního cyklu. Proto bylo toto období pro naše předky jedním z nejvýznamnějších v roce. Ve stejném období slavili svůj důležitý svátek Pesach i Židé. Svátkem Pesach (v překladu přechod) si Židé připomínají vysvobození z egyptského zajetí a odchod do zaslíbené země. Pesach byl již za života Ježíše Krista nejvýznamnějším židovským svátkem. Poté ho zařadili do svého liturgického kalendáře i křesťané, kteří si jím připomínají události, které prožil Ježíš Kristus v Jeruzalémě, kam přijel slavit prá-

¹²Vavřínová, V., pozn. 4, s. 22.

vě židovský Pesach, a které byly zakončeny jeho zatčením, odsouzením, ukřižováním a zmrtvýchvstáním.¹³

2.2 Výpočet Velikonoc a od nich odvislého počátku postní doby a délky masopustu

Na rozdíl od Vánoc jsou Velikonoce svátkem pohyblivým. Výpočet Velikonoc vychází z kombinace solárního (slunečního) a lunárního (měsíčního) cyklu. Proto byl výpočet termínu Velikonoc po mnoho staletí záležitostí velice komplikovanou a zmatečnou a o jeho přesném ustanovení jednaly různé církevní koncily. Vycházely z výpočtů nejen starých řeckých astronomů, ale i těch soudobých, kteří stále přesněji stanovovali čas jarní rovnodennosti a úplňku.

Na pevný termín by mohly být Velikonoce ustanoveny pouze se souhlasem všech křesťanských církví,¹⁴ ke kterému ale nikdy nedošlo, a proto ustanovením „...*Nicejského koncilu v r. 325 n. l. se jejich slavení ustálilo na první neděli po prvním jarním úplňku*“¹⁵ s dodržáním mnoha dalších upřesnění:

- za první jarní úplňk je považován úplňk nejdříve 21. března, kdy Slunce vstupuje podle astronomicko-astrologických výpočtů do znamení Ryb,
- nejranějším dnem Velikonoc může být neděle 22. března,
- posledním dnem, na který může připadnout Velikonoční neděle, je 25. duben,
- během devatenáctiletého „zlatého“ cyklu se nesmí Velikonoce slavit dvakrát v nejzazším termínu, v takovém případě se jedna Neděle velikonoční přesouvá na termín o týden dříve.¹⁶

¹³Langhammerová, J. *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. ISBN: 80-7106-525-0, s. 48.

¹⁴Vavřínová, V., pozn. 4, s. 31.

¹⁵Hrabáková, L., pozn. 3, s. 11.

¹⁶Vavřínová, V., pozn. 4, s. 31.

Přesné datum velikonočních svátků pro jednotlivé roky lze spočítat podle Gaussova vzorce.

KDY BUDOU VELIKONOCE ? (VELIKONOČNÍ NEDĚLE)	
POČÍTÁNO PODLE GAUSSOVA VZORCE : Letopočet dělíme 19 a zbytek označíme a Letopočet dělíme 4 a zbytek označíme b Letopočet dělíme 7 a zbytek označíme c Pro XX.stol. zavedeme: $m=24$; $n=5$ Provedeme: $(19a+m):30$ zbytek označ. d $(n+2b+4c+6d):7$ zbytek označ. e Platí pak pro: březen : $22+d+e =$ velik. neděle : duben : $d+e-9 =$ velik. neděle NEJZAZŠÍ MOŽNÉ DATUM VELIKONOČNÍ NEDĚLE JE 25.DUBEN. PŘÍPADNĚ-LI NA 26.IV., PAK SE PŘESUNE O TÝDEN DŘÍV NA 19.DUBNA. (BUDE TOMU TAK V ROCE 1981).	
1967: 1967 : 19 = 103 zb. $a=10$ 1967 : 4 = 491 zb. $b=3$ 1967 : 7 = 281 zb. $c=0$ $(19 \cdot 10 + 24) : 30 = 7$ zb. $d=4$ $(5 + 2 \cdot 3 + 4 \cdot 0 + 6 \cdot 4) : 7 = 5$ zb. $e=0$ PRO BŘEZEN: $22+4+0 = 26.$ III. PRO DUBEN: $4+0-9 =$ NEVYHOVUJE	1981: 1981 : 19 = 104 zb. $a=5$ 1981 : 4 = 495 zb. $b=1$ 1981 : 7 = 283 zb. $c=0$ $(19 \cdot 5 + 24) : 30 = 3$ zb. $d=29$ $(5 + 2 \cdot 1 + 4 \cdot 0 + 6 \cdot 29) : 7 = 25$ zb. $e=6$ PRO DUBEN: $29+6-9 = 26.$ IV. PRO- TO SE PŘESUNE O TÝDEN DŘÍV 19.IV.

VČT uz-2702-75

Obrázek 2.1: Věčný kalendář

Zdroj: BROŽ, M. et al. *Často kladené otázky*. In: Hvězdárna a planetárium v Hradci Králové. 7. 12. 2014 [cit. 2014-12-15]. Dostupné z: <http://www.astrohk.cz/fag/>.

I když ve věčném kalendáři (obrázek 2.1) je napsán výpočet pouze pro 20. století, lze tento vzorec použít též pro 21. století. Pro rok 2015 je výpočet následující:

- $2015/19 - a = 1,$
- $2015/4 - b = 3,$
- $2015/7 - c = 6,$
- $(19 \times 1 + 24)/30 - d = 13,$
- $(5 + 2 \times 3 + 4 \times 6 + 6 \times 13)/7 - e = 1,$

- pro březen: $22 + 13 + 1 = 36$ – nemožné,
- pro duben: $13 + 1 - 9 = 5$, takže Velikonoční neděle v roce 2015 byla 5. dubna.

Délka masopustních veselí je pohyblivá (1 – 2 měsíce), protože je odvislá právě od pohyblivého termínu velikonočních svátků – stanovení konce masopustu je závislé na výpočtu termínu Velikonoc. Jelikož postní doba začíná na tzv. Popeleční středu, tedy dnem následujícím po masopustním úterý, které završuje veselé masopustní období, tak masopust může trvat od 6. ledna do počátku února až do počátku března (rozpětí více jak jeden měsíc, od 4. února do 10. března) (viz tabulka 2.1).

Tabulka 2.1: Výpočet masopustního úterý a Neděle velikonoční

Kalendářní rok	Masopustní úterý	Neděle velikonoční
2013	12. 2.	31. 3.
2014	4. 3.	20. 4.
2015	17. 2.	5. 4.
2016	9. 2.	27. 3.
2017	28. 2.	16. 4.

2.3 Masopustní období

Masopustní období je v liturgickém kalendáři tzv. mezidobím, jen s několika svátky světců, které ale obvykle kopírují zakořeněné tradice našich předků. Počátkem února si připomínáme Hromnice. Pro tento den je všeobecně známé a rozšířené přísloví „Na Hromnice o hodinu více“, sledující významně se prodlužující den. Počátkem února slavili už staří Keltové ohňový svátek Imbolc, svátek uprostřed mezi zimním slunovratem a jarní rovnodenností, pro Kelty počátek vegetačního období.¹⁷ Církevní kalendář přebírá svátek ohně a světla jako svátek svěcení tzv. hromniček – svící, jejichž světlo ochrání stavení před blesky (lidově hromy) při letních bouřích. Čtyřicetidenní liturgický cyklus (40 dní od na-

¹⁷Langhammerová, J. *Čtvero ročních dob v lidové tradici*. Praha: Petrklíč, 2008. ISBN: 978-80-7229-171-7, s. 11.

rození Ježíše Krista) připomíná tento den jako Uvedení Páně do chrámu a dříve definitivně uzavíral vánoční období a byl opravdovým počátkem masopustních veselí.¹⁸

Lidové občůzky spojené se svátkem svaté Doroty (6. února) se téměř nikde nedochovaly, o to více pozornosti, spíše ale té komerční, je dnes věnováno svátku svatého Valentýna (14. února). Dalším světcem, jehož svátek byl příležitostí k oslavám, dalším veselým dnem, který posouval prostý lid pomalými krůčky k tolik očekávanému jaru, byl svátek svatého Matěje (24. února). K tomuto světci vzhlíželi hospodáři jako k patronovi budoucí úrody ovocných stromů. Byly mu zasvěceny mnohé české kostely, k nimž se v tento den konaly tradiční poutě, dnes je jejich připomínkou opět komerční, ale tradiční a světoznámá pražská Matějská pout'.¹⁹

Vrcholem masopustu byly jeho závěrečné dny od tučného čtvrtku do masopustního úterý, mnohde nazývané Ostatkové dny.²⁰ K nim patřily bohaté hody, tradiční zabíjačky, zábavy, tancovačky, velice často krojované (dnes plesy a karnevaly). Nejočekávanější a nezbytnou součástí oslav byly masopustní občůzky, konané na vesnicích, ale i ve městech, plné krojovaných postav. Průvod provázely mnohé veselé zvyky a tradice, často regionálně velmi různorodé, odlišné, pro daný region charakteristické, tak, jak bude uvedeno v následující kapitole. Úderem půlnoci masopustního úterý končilo všeobecné veselí, vesnice a města ztichly a až na drobné výjimky lidé v klidném a tichém rozjímání čtyřicetidenního postního období očekávali nadcházející velikonoční svátky.

2.4 Postní období

Postní období, zkráceně půst, je doba, ve které lidé mají rozjímat a připravovat se na nejdůležitější svátky liturgického roku, Velikonoce. Postní období začíná Popeleční středou, která následuje po masopustním úterý, a trvá 40 dní. Čtyřicetidenní doba odkazuje na pří-

¹⁸Šottnerová, D., *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*, pozn. 1, s. 14.

¹⁹Langhammerová, J., *Čtvero ročních dob v lidové tradici*, pozn. 17, s. 14, 15.

²⁰Šottnerová, D., *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*, pozn. 1, s. 20, 21.

běh ze života Ježíše Krista, který tento čas strávil na poušti, kde se postil a kde ho pokoušel ďábel třemi hříchy. Půst končí na Bílou sobotu, která je součástí tzv. pašijového týdne.

Jak už sám název napovídá, postní období je dobou, ve které byl církví nařízen půst, který byl povinný pro všechny věřící s výjimkou dětí a starých lidí. V tomto čase se musely z jídelníčku vytrádit nebo alespoň omezit maso a živočišné produkty (např. vejčeka, sýry a mléko). Lidé jedli především chléb, ovoce, zeleninu a luštěniny (hrách, kroupy,...) a to obvykle až večer. Vrcholem půstu byl pak Velký pátek, který je považován za den nejpřísnějšího půstu v liturgickém kalendáři.²¹

Postní období v sobě zahrnuje šest postních nedělí. Tyto neděle mají svůj liturgický název v latinském jazyce. Daleko známější a používanější jsou názvy lidové, resp. regionální, které se ale často kraj od kraje liší. Někdy se dokonce stává, že se stejná pojmenování používají v různých oblastech pro různé postní neděle.²² Neděle, i když nesou název postní, se do čtyřicetidenního postního období nezapočítávají. Proto bylo dovoleno v těchto dnech nepatrně porušit nařízený půst a dát prostor drobným radovánkám, které souvisely s koncem zimy a začátkem jara a které zůstaly pouze v rovině lidových tradic a zvyků, bez náboženského podtextu.

2.4.1 Popeleční středa – první postní den

Název Popeleční středa, nebo v některých krajích také Škaredá, Černá, nebo Bláznivá, vychází z tradice, která se k tomuto dni váže. Ráno lidé chodí do kostela na mši a pro tzv. popelec. Popelec je posvěcený popel, který se získává ze spálených ratolestí, obvykle kočiček, které byly posvěceny v předcházejícím roce na Květnou neděli. Popel má symbolizovat koloběh života, protože spálením ratolestí byl uzavřen kruh roku.²³ Tímto popelem namaluje kněz na čelo věřícího křížek a řekne: „...*pamatuj, že jsi prach a v prach se ob-*

²¹Toufar, P. *Český rok na vsi a ve městě: Leden - srpen*. Třebíč: Akcent, 2004. ISBN: 80-7268-276-8, s. 77, 78.

²²Tamtéž, s. 66.

²³Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 47.

rátiš. “²⁴ Lidé věřili, že magická moc křížku na čele je ochrání po celý rok od bolesti hlavy a od dalších nemocí.²⁵

Na Popeleční středu ženy odkládaly barevné oblečení a oblékaly se jen do černého. Muži v tento den přestávaly dokonce kouřit, šňupat tabák a pít alkohol. Toto vše mělo navodit atmosféru období, které bylo určeno jen pro pokání, rozjímání a přemýšlení nad životem a nad lidskými hříchy, kvůli kterým Ježíš Kristus obětoval svůj život a nechal se odsoudit a ukřižovat.²⁶

V některých oblastech se ve čtvrtek po Popeleční středě dodržoval tzv. Pytlový čtvrtek, který byl určen pro dojedení jídla, které zbylo z masopustních veselí.²⁷

2.4.2 První neděle postní

Liturgický název pro první neděli postní je *Invocavit*. Lidový název této neděle postní se liší kraj od kraje. Nejčastěji se jí říká pučálka, méně často pak liščí a černá. Pojmenování pučálka je odvozeno od postního jídla, kterému se říkalo pučálka a které se připravovalo z předem namočeného, naklíčeného a na sádle upraženého hrachu.²⁸

Název liščí se používá především ve středních Čechách. Bylo zvykem, že v noci ze soboty na neděli hospodyně upekly postní preclíky, které se navlékly na tolik vrbových proutků, kolik bylo dětí. Poté se preclíky navěsily na stromy v zahradě. Ráno po probuzení se šly děti podívat do zahrady a rodiče jim řekli, že preclíky jim tam nechala liška, která běžela okolo.²⁹

²⁴Tamtéž, s. 46, 47.

²⁵Toufar, P., pozn. 21, s. 66.

²⁶Tamtéž, s. 67, 68.

²⁷Zíbrt, Č.. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN: 80-7021-624-7, s. 143.

²⁸Tamtéž, s. 199.

²⁹Vavřínová, V., pozn. 4, s. 51.

Černá neděle se jí říká proto, že se začátkem půstu začaly ženy oblékat do černého oblečení. Toto označení však není moc rozšířené – název černá je více užívané až pro nadcházející postní neděli.³⁰

2.4.3 Druhá neděle postní

Křesťanská církev nazývá tuto neděli Reminiscere. Samozřejmě, toto pojmenování se mezi lidmi opět neujalo a tak vznikala různá krajová pojmenování. Jak již bylo zmíněno výše, nejčastěji používaný název pro tuto neděli je černá, dále pak pražná nebo sazometná.

V tento den lidé uklízeli a smýčili své statky a obydlí. Podle černého prachu, který se vířil při „gruntování“, dostala tato neděle své pojmenování černá. Ze stejného důvodu se jí v některých regionech říká i sazometná, protože se při úklidu vymetaly saze z komína. Pražná se jí říkalo podle postního pokrmu, který se vařil z opraženého a naklíčeného nedozrálého obilí, kterému se říkávalo pražma.³¹

2.4.4 Třetí neděle postní

Latinské pojmenování pro třetí neděli postní je Oculi, mezi lidmi se však ujal název kýchavná. V některých regionech platila pověra, že kolikrát kdo v tento den kýchne, tolik let bude ještě naživu, případně tolik let bude zdrav. Naopak jinde lidé říkávali, že kolikrát kdo kýchne, za tolik roků zemře.³²

Kýchavná neděle je připomínkou obětí morových epidemií, které byly v dřívějších dobách velmi časté. Kýchání totiž bylo jedním z prvních příznaků nákazy morem.³³ Z toho také vznikl strach z kýchání (předzvěst smrti) – lidé si proto při každém kýchnutí přáli Pomáhej

³⁰Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 49.

³¹Toufar, P., pozn. 21, s. 79.

³²Zíbrt, Č., pozn. 27, s. 201.

³³Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 49.

Pán Bůh, Pozdrav Tě Pán Bůh nebo Na zdraví. Tato přání se dochovala a používají se i v dnešní době.³⁴

2.4.5 Čtvrtá neděle postní

Stejně jako předchozí neděle i tato neděle nese latinský název – Laetare. Lidové pojmenování však zní neděle družebná. Původ názvu není zcela jasný, existuje několik teorií, podle čeho bylo toto pojmenování odvozeno.

První možnost vysvětlení významu, která se nabízí, je odvození od slova družba. Družba byl muž, který o Velikonocích chodil s mládencem-ženichem navštívit budoucí nevěstu, k jejichž rodičům přišel na námluvy a ke které chtěl na velikonoční pondělí přijít na pomlázku.³⁵ Další teorie říká, že název vznikl podle koláčů, které se na družebnou neděli pekly – družbance. Koláče se nosily na slavnosti, které se pořádaly na družebnou neděli. Existuje i výklad, že slovo družebná pochází ze sdružování dětí, které probíhalo právě na družebnou neděli.³⁶

Z předchozího textu je zřejmé, že v tento den byl velmi uvolněn a omezen půst a nedodržel se ani klidné a tiché rozjímání. Toto „porušení“ kázně dovozovala i církev a mohly se tak konat zmíněné námluvy a různé slavnosti, které však o půlnoci musely skončit, protože půst dalšího dne už nesměl být narušen.³⁷

Na některých místech se můžeme setkat s označením růžebná nebo růžová neděle. Název je ovlivněn ryze církevními zvyklostmi – na družebnou neděli církevní hodnostáři měnili fialová roucha za růžová.³⁸

³⁴Toufar, P., pozn. 21, s. 80.

³⁵Vavřínová, V., pozn. 4, s. 55.

³⁶Zíbrt, Č., pozn. 27, s. 201.

³⁷Toufar, P., pozn. 21, s. 80.

³⁸Tamtéž, s. 81.

2.4.6 Pátá neděle postní

Předposlední postní neděle je v liturgickém kalendáři nazývána Iudica. Daleko známější je však lidový název – jde o tzv. smrtnou neděli. Vztahuje se k ní po staletí dodržovaný zvyk, který této neděli dal i název – vynášení smrtky. Tato tradice byla pro naše předky velmi důležitá – symbolizovala konec vlády zimy a začátek veselého a barevného období, jara.

Zima představovala pro naše předky nejtěžší období roku. Byla pro ně zkouškou v mnoha směrech – jedlo se pouze ze zásob, nic nerostlo a ani se nerodilo, zásoby musely stačit nejen pro lidi, ale i pro drůbež a dobytek. Zimní období bylo nebezpečné především pro starší lidi a malé děti, v zimě se obvykle nejvíce stonalo a také často umíralo. Proto byla pro naše předky zima v podstatě synonymem smrti.

Vynášení smrtky, někde též Morany, smrtholky, Mořeny nebo Mařeny, je velmi starý zvyk, který pochází už z dob předkřesťanských. Mnoho pramenů (Langhammerová, Toufar, Zíbrt a další) považuje tuto tradici za jednu z nejstarších na našem území. Původ má smrtholka v pohanské magii, během raného křesťanství byl tento zvyk zakazován, jenže lidé se ho nechtěli vzdát a tak ho církve ve svém přípravném období na nejdůležitější část liturgického roku začala tolerovat.³⁹

Vynášení bylo hlavně zábavou mládeže, především svobodných děvčat. Ta vyrobila figurínu, která svým zjevem a použitými materiály měla připomínat smrt. Základem smrtholky byl kříž z latí, kolem něj se obvykle ze slámy tvarovala figurína. Ta se omotala bílou látkou, na obličej se černě namalovaly oči, nos a ústa se zuby. Nakonec se smrtholka oblékla do starých, obnošených ženských šatů, které musely být z nevýrazných látek (šedé, černé nebo bílé). Sláma i doplňky symbolizovaly smrt – sláma tím, že je vymlácená (tedy bez života) a ozdoby tím, že se používaly prázdné vaječné skořápky nebo prázdné hlemýžďí ulity (opět bez života).⁴⁰ Na velikosti smrtky vůbec nezáleželo – jsou dochovány přípa-

³⁹Toufar, P., pozn. 21, s. 81.

⁴⁰Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 51.

dy, kdy smrtka připomínala malou panenku a jinde byla tak velká, že ji děvčata skoro neunesla.⁴¹

Když byla smrtholka dokončená, tak ji děvčata vynesla ze vsi, nejlépe k potoku, řece, nebo k rybníku. Zde ji děvčata zapálila, hodila ji do vody a během toho zpívala i dnes velmi známá popěvky (např. „*Smrt nesem ze vsi, nové léto do vsi ...*“⁴²). Pokud poblíž vesnice nebyl žádný potok nebo rybník, shazovala se smrtka ze skály, anebo se zakopávala do země. Poté, co je smrtka vhozena do vody, děvčata utíkají zpět do vesnice – věřilo se, že kdo doběhne poslední nebo při útěku upadne, nedožije se příštího roku.⁴³

V některých vesnicích bylo zvykem vnášet do vsi léto, nebo také líto, májíček, létečko. Oproti Moraně, která měla symbolizovat smrt a konec zimy, líto mělo připomínat příchod jara a nový život. Líto byl většinou malý stromek nebo větvička, která byla různě ozdobena – přivazovaly se na ni stužky (především červené, protože symbolizovaly život), pestrobarevné odstřížky textilu nebo papíru, obarvená vejčička, ... Na vrcholu líta nechyběla ani hadrová panenka, která měla symbolizovat plodnost.⁴⁴

2.4.7 Šestá neděle postní

Poslední postní neděle je známá jako Květná neděle nebo také jako Palmarum. Na Květnou neděli si lidé připomínají vjezd Ježíše Krista do Jeruzaléma, kde byl vítán palmovými ratolestmi. V našich zeměpisných šířkách byly větve palmy nahrazeny větvemi jívy, tzv. kočičkami. Natrhané větve kočiček se nosívají na Květnou neděli do kostela k posvěcení a věří se, že tím kočičky získávají magickou moc. Proto je naši předci umísťovali pod krovy, aby jejich statek nezničil požár, zasunovali je za svatý obrázek a za okna, aby bylo jejich obydlí chráněno před bleskem.⁴⁵ Hospodáři nosívali kočičky na zahradu a do sadů, aby se dobře vydařila úroda. Nejdlejší větve kočiček se pak nosívaly na pole a zapíchly se

⁴¹Toufar, P., pozn. 21, s. 81.

⁴²Zíbrt, Č., pozn. 27, s. 209.

⁴³Vavřínová, V., pozn. 4, s. 57.

⁴⁴Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 51, 52, 53.

⁴⁵Toufar, P., pozn. 21, s. 83, 84.

v jeho rohu – lidé věřili, že na poli vyrostě tak vysoké obilí nebo len, jak vysoká je větev kočičky.⁴⁶

Kočky měly vyhnat zlé síly a čarodějnice z domu (kočky se musely dát pod práh domu), ze zahrady měly vyhnat krtky a také měly zabránit plísni v domě (bylo nutné dát kočky do sklepa). Podle našich předků měly kočky také léčitelskou schopnost – pokud člověk na Květnou neděli nebo na Zelený čtvrtek snědl před obědem jednu až tři kočky, nemusel se obávat bolesti v krku nebo zimnice.⁴⁷

Na Květnou neděli hospodyně nesměly nic péct – zapekl by se totiž květ a v nadcházejícím roce by se neurodilo žádné ovoce.⁴⁸

Květnou nedělí začíná také tzv. **pašijový, neboli svatý týden**. Oproti období ohraničenému postními nedělemi má pašijový týden už čistě liturgický podtext. Proto i označení pašijový vychází z pašijí, což jsou biblické texty, které popisují příběh začínající poslední večeří Ježíše Krista s apoštoly až po jeho pohřeb. Najdeme je ve všech čtyřech evangeliích (v Janově, v Lukášově, Markově i v Matoušově), nejpoužívanější jsou však pašije zaznamenané v Matoušově evangeliu. Pašije se během svatého týdne čtou, zpívají a hrají v kostelech při bohoslužbách.⁴⁹

Příběhy, vyprávějící o odsouzení a umučení Ježíše Krista, daly vzniknout také dramatickému zpracování – pašijovým hrám. Původně se tyto hry hrály v kostelech, ale časem si do pašijových textů lidé zakomponovali příběhy z každodenního života, a proto byly tyto hry přesunuty z církevního prostředí do prostředí světského. Dodnes jsou zachovány některé z textů pašijových her, které se opět začínají těšit velké oblibě.⁵⁰

Do pašijového týdne patří Květná neděle, Modré pondělí, Šedivé úterý, Škaredá středa, Zelený čtvrtek, Velký pátek a Bílá sobota. Pro většinu z těchto dnů jsou typické různé zvyky a tradice, které se, jak už bylo zmíněno, vztahují k poslednímu týdnu života Ježíše

⁴⁶Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 67.

⁴⁷Toufar, P., pozn. 21, s. 84.

⁴⁸Vavřínová, V., pozn. 4, s. 60.

⁴⁹Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 67, 68.

⁵⁰Zíbrt, Č., pozn. 27, s. 235.

Krista. Během tohoto týdne také narůstá přísnost a význam dodržovaného půstu a lidé věnují více času přípravám na vyvrcholení nejvýznamnějšího svátku.

2.4.8 Modré pondělí, Šedivé úterý, Škaredá středa

K Modrému pondělí a Šedivému úterý nejsou zaznamenány žádné významné zvyky a tradice – byly to obyčejné pracovní dny. Největší velikonoční přípravy začínaly až ve středu, která má opět více krajových pojmenování.⁵¹

Jedním ze známých názvů je Sazometná středa, který byl odvozen ze zvyku, že na tento den se uklízelo, vymetaly se komíny a pece a v některých oblastech se i bílily zdi, které byly po zimě špinavé od černých sazí.⁵²

Ovšem nejznámější označení třetího dne pašijového týdne je středa Škaredá. Toto pojmenování se odvozuje od děje jednoho z příběhů v Bibli. Právě v tento den měl Jidáš Iškariotský zradit Ježíše Krista, celý den na něj zle pohlížel a škaredil se. Podle Bible Jidáš za třicet stříbrných udal židovským velekněžím místo, kde mohou Ježíše najít.⁵³ Můžeme se ale také setkat i s jiným výkladem slova Škaredá – má popisovat výrazy ve tvářích a pocity lidí, kteří v tento den dělali nařízený úklid.⁵⁴

K tomuto dni se váže pověra, která přetrvala až do dnešních dnů – v tento den se nikdo nesmí škaredit, mračit se, aby mu tento výraz nezůstal po celý následující rok.⁵⁵ V některých regionech byla tato lidová moudrost obměněna – platí, že člověk se bude škaredit po všechny středy v příštím roce.⁵⁶

Na Škaredou středu byly ukončeny zimní přástky. Ještě než se však kolovraty uklidily, upředly si hospodyně tzv. pašijové nitě, které se pak zašívaly do každého kusu oděvu,

⁵¹Toufar, P., pozn. 21, s. 85.

⁵²Vavřínová, V., pozn. 4, s. 84.

⁵³Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 68.

⁵⁴Toufar, P., pozn. 21, s. 86.

⁵⁵Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 68.

⁵⁶Vavřínová, V., pozn. 4, s. 84.

aby dotyčného chránily před nemocemi, zlými silami, čarodějnicemi, bleskem a dalšími pohromami.⁵⁷

2.4.9 Zelený čtvrtek

Původ názvu tohoto dne je vykládán různě a existuje několik teorií, proč právě pojmenování Zelený čtvrtek. Nejznámější výklad říká, že slovo zelený pochází od typické barvy začínajícího jara, od zeleně, která symbolizuje nové rostliny – v tento den je proto zvykem jíst přednostně zelené pokrmy, tzn. především různé čerstvé bylinky a rostliny. Vysvětlení s náboženským podtextem vysvětluje původ názvu od barvy mešního roucha, které se používá při obřadech v kostele.⁵⁸

Na Zelený čtvrtek začínalo tzv. posvátné třídní (latinsky Tridium), které trvalo do Bílé soboty. Je to období, které je pro liturgický rok nejdůležitější, protože se v něm připomínají nejvýznamnější události velikonočních svátků – poslední večeře Páně, zatčení, odsouzení a umučení Ježíše Krista.⁵⁹

V tento den si křesťanská církev připomíná poslední večeři Ježíše Krista s jeho apoštoly, při které označil Jidáše za zrádce a s apoštoly se rozloučil tím, že rozdělil chléb, který označil za své tělo, a rozlil do kalichů víno, které prohlásil za svou krev. Po večeři s nimi (už bez Jidáše) odešel do Getsemanských zahrad, kde se naposledy pomodlil. Poté do zahrady přišel Jidáš s davem ozbrojených lidí, kteří ho zatkli a odvedli ho k nejvyššímu kněžímu Kaifášovi.⁶⁰

V lidových tradicích se objevuje především motiv zrady Jidáše Iškariotského. Na vesnicích se dodržovalo, a někde ještě dodržuje, tzv. honění Jidáše. Jde většinou o chlapeckou hru. Za Jidáše je vybrán výškově malý chlapec, nejlépe se zrzavými vlasy, který se převlékne za Jidáše – namaluje si obličej na černo, oblékne si obrácený kožíšek a černý klo-

⁵⁷Toufar, P., pozn. 21, s. 86.

⁵⁸Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 68, 69.

⁵⁹Frolcová, V. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN: 80-7021-503-8, s. 51.

⁶⁰*Bible svatá: písmo svaté Starého a Nového zákona : podle posledního vydání kralického z roku 1613*. Praha: Česká biblická společnost, 2009. ISBN: 978-80-85810-97-4.

bouk. Po začátku ranní bohoslužby vyběhne Jidáš z kostela a ostatní chlapci se ho snaží dohonit, přičemž dělají velký hluk řehtačkami a popěvky o proradném Jidášovi.⁶¹

Pro Zelený čtvrtek je také typické kynuté pečivo – jidášky. Z kynutého těsta se pečou jidášky různých tvarů, které opět měly připomínat Jidášovu zradu – točenice představovala hada, který byl považován za symbol zrádce, a pletence napodobovaly provaz, na kterém se Jidáš později oběsil. Tradovalo se, že jidáše se mají jíst na Zelený čtvrtek ráno namazané medem, protože med má zaručit pevné zdraví po celý rok.⁶²

Dlouhou tradici má řehtání (krajová označení jsou také klepání, hrkání nebo zvonění). Výhradní právo na něj měli chlapci, kteří řehtali od Zeleného čtvrtka do Bílé soboty (poprvé v poledne, pak každé ráno, v poledne a na Velký pátek také ve tři hodiny odpoledne, protože to byl čas, kdy byl prý ukřižován Ježíš). Řehtání mělo velmi přísný řád – vedli ho vždy nejstarší chlapci, kteří byli i v čele průvodu. Původ tohoto zvyku je nejasný, ale v literárních zdrojích převažuje obecný názor, že církev si tuto tradici převzala a vyložila ho jako náhradu za zvonění zvonů v době, kdy zvony odletěly do Říma.⁶³

2.4.10 Velký pátek

Velký pátek je nejdůležitějším dnem celého velikonočního období. Je to den velkého smutku, protože byl ukřižován Ježíš Kristus. K této události se vztahují všechny zvyklosti a tradice Velkého pátku. Tento den je určen k rozjímání, sebereflexi, zpovídání se z vlastních hříchů. V kostelech se nekonají bohoslužby, čtou se pouze pašije, uctívá se Boží hrob a přijímá se Tělo Páně. O Velkém pátku se dodržoval nejpřísnější půst – během dne buď lidé nejedli vůbec nic, nebo bylo povoleno pouze jedno jídlo (většinou jen polévka). V tento den se také nesmělo žádným způsobem hýbat se zemí (pracovat na poli nebo na zahradě), protože v ní odpočívá Ježíš Kristus. Dále se nesmělo prát prádlo – věřilo se, že by hospodyně prala v Ježíšově krvi.

⁶¹Frolcová, V., pozn. 59, s. 119.

⁶²Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 71.

⁶³Frolcová, V., pozn. 59, s. 115, 119.

Lidové zvyky se vztahovaly hlavně k očistě. Před východem slunce bylo zvykem chodit k vodě (k potokům, řekám, k rybníkům) k obřadní očistě. Mytí mělo zaručit zdraví a sílu pro celý rok. V některých místech se voda nabírala do džbánů a nosila se domů – kropil se dobytek, aby byl zdravý a aby se mu vyhnuly zlé síly, vykrápěly se světnice, mylo se v ní nádobí, ve kterém se připravoval chléb (tzv. Boží dar) a kravám se touto vodou myla vemená, aby bylo hodně mléka.⁶⁴

Romantičtější ráz mají pověry, které říkají, že v tento den se po začátku čtení pašjí otevírá země a vydává své poklady. Na takových místech domněle svítí modré světlo, roste zde kapradí anebo ze země vychází záře. Této pověře věnoval jednu ze svých balad i náš významný spisovatel Karel Jaromír Erben ve své sbírce Kytice, konkrétně baladu Poklad. V některých oblastech se také věřilo, že se otevírá nejen země, ale také hroby a do světa živých vstupují mrtví. Jedna z pověstí říká, že na Velký pátek se otevírá také hora Blaník a blaničtí rytíři kontrolují, že naše země je v pořádku a že jí nehrozí žádné nebezpečí. Původ těchto pověr pramení zřejmě z příběhu z Nového zákona, který píše, že v době, kdy Ježíš zemřel, se otřásla zem a pukaly skály.⁶⁵

2.4.11 Bílá sobota

Bílá sobota je posledním postním dnem. Svůj název získala Bílá sobota podle bílého roucha, které je používáno při bohoslužbách v tento den.⁶⁶ Podle jiných zdrojů název Bílá má původ ve zvyku, který je znám už od raného křesťanství – na Bílou sobotu se křtili noví církevní členové, jejichž očista byla symbolizována vodou a bílým rouchem. V současné době se tento zvyk vrací – na Bílou sobotu jsou křtěni noví dospělí žadatelé, tzv. katechumeni.⁶⁷

Poslední postní den je tzv. dnem aliturgickým, tzn., že se neslouží žádné bohoslužby. Jedinou výjimkou, která má na Bílou sobotu své pevné místo, je bohoslužba vigilie, která

⁶⁴Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 77, 78.

⁶⁵Vavřínová, V., pozn. 4, s. 140, 141.

⁶⁶Toufar, P., pozn. 21, s. 105.

⁶⁷Frolcová, V., pozn. 59, s. 159.

se sloužila v noci ze soboty na neděli. Před bohoslužbou se před kostelem světlí oheň, od kterého se poté zapaluje tzv. paškál neboli velikonoční svíce. Paškál se odnáší do kostela, kam vnáší nové světlo.⁶⁸ Velikonoční svíce symbolizuje vzkříšení Ježíše Krista a tím představuje i nový čas, který ze soboty na neděli začíná.⁶⁹

Ve většině regionů bylo zvykem v sobotu ráno uhasit všechna ohniště. Hospodyně vzala polínko a šla před kostel, kde byla připravená hranička. Kněz hraničku zapálil a posvětil a hospodyně si vzala oharky, od kterých doma zapálila nový oheň. Vystydle oharky se dávaly za trámy domu a rozsypávaly se na střechu, aby dům byl chráněn před požárem. Oharky se také musely rozdrtit na pole, protože měly zaručit dobrou úrodu pro celý následující rok. Rovněž se věřilo, že když se uhlík co nejrychleji dá do vody v nově koupeném džbánu, získá tím voda magickou moc – voda se pak používala na vykrápění čehokoli, což mělo zaručit ochranu před požárem a před přírodními katastrofami. „Zázračné“ vody se musel napít i dobytek, aby neonemocněl žádnou nemocí.⁷⁰

Na Bílou sobotu musel mít každý něco nového na sobě, aby ho nepokakal velikonoční beránek. V poslední postní den při bohoslužbě Vzkříšení se také vracejí zvony z Říma a zní tzv. radostné Gloria, které oznamuje, že Ježíš Kristus vstal z mrtvých.

2.5 Hod boží velikonoční

Neděle velikonoční, v některých oblastech také Velká neděle, je dnem radosti, protože všichni oslavují novinu, že Ježíš vstal z mrtvých, vstoupil na nebe a tím vykoupil všechny lidi ze hříchů. S Božím hodem velikonočním není spjato mnoho církevních ani lidových zvyků a tradic. Většina z nich se týká přípravy jídel, které sice netvořily žádné hody, ale oproti postnímu období to byla příjemná a vítaná změna. Některá z jídel (např. vejce, beránek, mazanec) se nosily do kostela k posvěcení.⁷¹

⁶⁸Toufar, P., pozn. 21, s. 105.

⁶⁹Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 88.

⁷⁰Toufar, P., pozn. 21, s. 106.

⁷¹Frolcová, V., pozn. 59, s. 177, 178.

Pro Neděli velikonoční jsou typické dva pokrmy – mazanec a velikonoční beránek. Mazanec je kynuté pečivo ozdobené křížkem vyřiznutým na vrcholu, který měl symbolizovat požehnání. Věřilo se, že pokud se mazanec jakýmkoli způsobem nepovedl, tak to nevěstilo vůbec nic dobrého.⁷² Beránek je nejznámějším symbolem celých Velikonoc. Připomíná Ježíše Krista, který se pro nás obětoval. Motiv beránka jako oběti pochází z předkřesťanských oslav jara, při kterých se bohům obětoval malý beránek, aby si naši předci bohy naklonili na svou stranu. Právě skopové maso si dříve mohli dovolit jen opravdu bohatí lidé a tak si ti chudí vypomohli pečivem ve tvaru beránka.⁷³

2.6 Pondělí velikonoční

Velikonoční pondělí už není církevním svátkem, takže se k němu nevztahují žádné liturgické zvyky a tradice. Přesto je tento den v celém velikonočním období nejoblíbenější a neočekávanější především díky lidové tradici – pomlázce.

Pomlázka je upletena z vrbového proutí, protože vrba jako jeden z prvních stromů čerpá na jaře první mízu a sílu z probuzené země. Obchůzka s pomlázkou ozdobenou barevnými pentlemi je oblíbená jak ve městech, tak i na vesnicích. V pondělí ráno vyrazí chlápci a muži k dívkám a ženám na koledu, při které je vyšlehají pomlázkou. Vymrskání má dívce předat pomocí kontaktní magie sílu, která je uložena v proutcích, pomlazení (odtud název pomlázka), krásu a má jí zaručit plodnost. Věřilo se, že čím více bude proutků spletených v pomlázce, tím více předá síly.⁷⁴

Obchůzky se samozřejmě liší kraj od kraje, někdy i dokonce město od města. Největší rozdíly pochopitelně nalzáme mezi pomlázkami na vesnicích a ve městech. Jeden aspekt je všude stejný – odměna za vymrskání v podobě malovaných vajíček a sladkostí. Vejce jsou už od pradávna symbolem nového života a tudíž také jara. Platilo pravidlo, že vejce se musí dát plné, nevyfouklé, protože prázdná skořápka představuje smrt. Původně se vajíč-

⁷²Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 91.

⁷³Toufar, P., pozn. 21, s. 109.

⁷⁴Tamtéž, s. 110.

ko barvilo červenou barvou. Červená symbolizuje opět život. Díky červené barvě vznikl původně východočeský název kraslice – vychází ze staroslovanského označení krásný pro červený (v ruském jazyce dodnes krásný = červený). Aby vajíčko mělo červenou barvu, muselo se obarvit ve vývaru z červené řepy. Brzy své místo získaly i další barvy, např. zelená (symbol přírody), která se získávala z trávy nebo z osení, hnědá získaná ze slupek cibule a také žlutá (symbol slunce) ze šafránu, kůry jabloně nebo z květů dřínu. Naopak se vůbec nepoužívala barva modrá, protože symbolizovala smutek (začala se používat až na začátku 20. století).⁷⁵ Dnes je většina přírodních barviv nahrazena umělými, díky tomu se mohla i rozšířit barevná škála velikonočních vajíček bez ohledu na tradice.

Vajíčka však nejsou jen jednobarevná – právě Česká republika je známá svou bohatou tradicí různě malovaných a zdobených kraslic. Nejznámějšími technikami je batikování včelím voskem nebo vyškrabování. Techniky se opět liší kraj od kraje a jednotlivé oblasti mají i své typické vzory a používané barvy.⁷⁶

V některých regionech velikonoční pomlázka pokračovala i v další dny. Někde hned v úterý se pořádala tzv. dívčí koleda, kdy dívky mohly oplácet mužům šlehání. Na jiných místech se lze setkat i s koledou a dalšími tradicemi na tzv. Provodní neděli, což je neděle následující po Neděli velikonoční.⁷⁷ Odtud zřejmě pochází úvod jedné z nejznámějších velikonočních koled „Hody, hody, doprovody...“

⁷⁵Tamtéž, s. 115, 116.

⁷⁶Frolcová, V., pozn. 59, s. 222.

⁷⁷Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 103.

3 Masopustní občůzky na Hlinecku

3.1 Obecná charakteristika masopustních občůzek

Masopust byl v životě našich předků obdobím nejdelších povolených radováněk a veselí. Lidé si užívali poslední volné dny před nastupujícím novým zemědělským rokem, ve kterém je čekala těžká práce a povinnosti. Současně toužebně očekávali nadcházející jaro a v podstatě i oslavovali to, že ve zdraví přežili tolik obávanou zimu. Masopust je slaven od dávných dob téměř v celé Evropě pod různými názvy – v Německu Fastnacht, v Rusku Maslenice, atp.⁷⁸ V jižních zemích Evropy, ale i jinde ve světě, se oslavy masopustu kryjí s velkými karnevaly a městskými karnevalovými průvody (Rio de Janeiro, Benátky,...).

Základem masopustních radováněk jsou dnes už málo známé občůzky masopustních maškar. Občůzky a jejich zvyky a tradice symbolizují především základní potřeby a přání zemědělsky orientovaných lidí před začátkem nového zemědělského roku, kterými byly bohatá úroda, blaho celého hospodářství a zvířat, zdraví, a v neposlední řadě také plodnost. Věřilo se, že tyto požadavky se naplní díky tělesnému kontaktu s maskou, která měla v představách lidí symbolický význam. Proto jsou masopustní rituály považovány za jedny ze základních projevů kontaktní magie – jejich základ je přenášen fyzickým dotykem (např. mrskání, objímání se s maskami, válení se s maskami ve sněhu,...).⁷⁹

V českých zemích se masopustní občůzky postupem staletí zkoncentrovaly do samého závěru masopustního období, do tzv. ostatkových dnů (od neděle do úterý). Vývojem prošly i krajové zvyky, tradiční bály a tancovačky, ale i masky, které jsou nedílnou součástí masopustního průvodu. I ten má svůj přesný, krajově často velmi odlišný řád a scénář.

Ústřední maskou bývá Masopust, obdoba Bakcha, římského boha hodování.⁸⁰ Důležitými členy průvodu byli medvěďák s medvědem, s nimiž si každá hospodyně musela zatančit.

⁷⁸Šottnerová, D. *Zima*. Olomouc: Rubico, 2005. ISBN: 80-7346-059-9, s. 33.

⁷⁹Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 18.

⁸⁰Langhammerová, J., *Čtvero ročních dob v lidové tradici*, pozn. 17, s. 121.

Dále v průvodech chodí koník, stará bába s nůši, žid, turci, nevěsta, ... Všechny masky ale byly a měly být představovány muži. Nezbytnou součástí průvodu byla i řízná muzika. Průvod musel obejít všechny stavení vesnice, žádné se nesmělo vynechat.

Masopustní rej končil loučením s obdobím radosti a hojnosti, někde se zakopává basa (kapela si dlouho nezahraje, končí bály, svatby i muzika), jinde pochovávají masku Bakcha (Masopusta). Masopustní obchůzky byly dlouhá staletí dodržovány bez ohledu na pracovní dny, tedy nejčastěji právě na masopustní úterý, obnovená tradice v dnešní době probíhá obvykle během posledního masopustního víkendu.

Výrazná specifika si zachovaly masopustní obchůzky v oblasti jižních a východních Čech a na jihovýchodní Moravě. Následující podkapitoly se věnují podrobně masopustním tradicím na území východních Čech, konkrétně na Hlinecku v obcích Vortová, Studnice, Hamry a Blatno.

3.2 Společné znaky masopustních obchůzek na Hlinecku

Vesnické masopustní obchůzky a maškary jsou na Hlinecku považovány za stálou součást vesnického života. Především v posledních letech obyvatelé na tomto zvyku lpí a považují ho za symbol jejich oblasti. První zmínky o obchůzkách jsou z 19. století, ale v odborných kruzích panuje názor, že jejich tradice je starší. Od této doby jsou obchůzky v některých vesnicích (Hamry, Vortová, Studnice) pořádány spontánně v skoro nezměněné podobě.⁸¹

Masopustním obchůzkám předcházejí dlouhé a náročné přípravy. Je třeba zajistit pohoštění, hudbu a především nachystat masky. Lidé, kteří se za masky převlékají, si musí na své náklady masky připravit, tzn. vyprat, opravit, případně doplnit některé ozdoby. V tom jim pomáhají ženy a dívky, které se několik týdnů před obchůzkou scházejí a připravují nesčetný počet barevných papírových růží, které jsou základem většiny kostýmů. Před sa-

⁸¹ Vojancová, I. *Vesnické masopustní obchůzky a masky na Hlinecku*. In: Soubor lidových staveb Vysočina [online]. 21. 11. 2014 [cit. 2014-11-25]. Dostupné z: <http://www.vesely-kopec.eu/vesnicke-masopustni-obchuzky-a-masky-na-hlinecku/>.

motnou občůzkou mají nositelé masek mnoho setkání, která jsou důležitá pro mládence, kteří se převlékají za masky poprvé – starší kolegové je musí zasvětit do tradic a zvyků spojených s občůzkami a musí je naučit tanečním krokům.⁸²

Za masky se převlékají pouze muži, protože muži jsou považováni za nositele plodivé síly, která má být na obecnost přenášena. Kdo se za jakou masku převlékne je dáno předem – masky se totiž dědí z generace na generaci. Rodina je také za masku zodpovědná a musí se o ni řádně starat. Pokud někdo ze členů průvodu onemocní, nebo se z vážných důvodů nemůže zúčastnit občůzky, musí ostatní členové najít náhradu, aby byl dodržen správný počet masek. V posledních letech se však čím dál tím více v maskách objevují malé děti (Vortová, Studnice, Blatno) a dokonce také ženy.⁸³

Na Hlinecku se masopustní masky dělí na dvě skupiny – červené a černé. Červená maska, nebo také pěkná, je určená pouze pro svobodné mládence. V této tradici můžeme v minulosti najít iniciační rituál – byl to totiž obřad, kdy chlapci byli začleňováni do vesnického společenství. V červené maškarě je pevně stanovený počet masek – musí jich být šest a to strakatý, žena a čtyři turci (2 červení a 2 modří). Masky černé, neboli škaredé, náležejí ženatým mužům a jejich počet není daný a záleží pouze na tom, kolik mužů se připraví do průvodu. Patří sem slaměný, kominík, ras, kobyla a kramář-žid.⁸⁴ Názvy masek je třeba brát s rezervou – názvy často pocházejí z historických zvyklostí, zkušeností obyvatel nebo z různých symbolů.⁸⁵

Rituály a masky mají svou ustálenou podobu a funkci, stejně tak i samotné občůzky mají daný řád a scénář, ovšem ty se v jednotlivých vesnicích liší. Tyto odlišnosti vznikaly zřejmě z tendence jedné vesnice odlišit se a oddělit od vesnice druhé a tím stmelit společenství dané vesnice. Jednotlivými rozdíly a typickými scénáři masopustních občůzek vesnic se zabývají další podkapitoly.

⁸² Blahůšek, J. a I. Vojancová. *Vesnické masopustní občůzky a masky na Hlinecku*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2011. ISBN: 978-80-87261-71-72, s. 13.

⁸³ Tamtéž, s. 13, 15.

⁸⁴ Tamtéž, s. 15.

⁸⁵ Langhammerová, J., *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, pozn. 13, s. 22.

3.3 Masopustní obchůzky ve Vortové

Vortovští obyvatelé považují masopustní obchůzky masek za nejvýznamnější svátek v celém roce. Po dlouhá desetiletí nebyla tato tradice žádný rok vynechána a i podoba masek a scénář obchůzek se zachovává ve stejné podobě. Ve Vortové říkají masopustním obchůzkám *vostatky* nebo *maškara*. Vortovské obchůzky mají velmi dobrou úroveň, a proto jsou *maškary* zvány i na další akce jako je masopust na Veselém Kopci, Pernštýnské slavnosti v Pardubicích anebo na slavnosti do Litomyšle, kde předvádějí své „dovádění“ na zámeckém nádvoří.⁸⁶

Dříve se *vostatky* pořádaly na masopustní úterý, tedy poslední den masopustního období. V poslední době se však jejich konání posunulo na víkend, nejčastěji na sobotu, před masopustním úterým, protože v pracovním týdnu by nikdo z obyvatel nemohl *maškara* předvádět kvůli zaměstnání.⁸⁷ Vortovští nikdy nepořádají obchůzky po začátku postního období.⁸⁸

Scénář samotné obchůzky je následující: ráno se všechny masky sejdou u hospody, odkud společně vycházejí k domu starosty. Průvod má jasně daný řád – první jde kobyly, kterou popohání *ras*, poté jdou *strakatý se ženou*, *turci*, *kominíci*, *slamění* a průvod uzavírají *židi*. *Maškara* doprovází dechová kapela, která po celou dobu hraje nejrůznější skladby a písně. Starosta musí povolit konání obchůzek a potom se *maškarádi* vydávají na obchůzku po celé vesnici. U každého domu nejdříve *strakatý se ženou* poprosí majitele domu o povolení vstoupit a zároveň se ptají, jaké skladby si přejí zahrát. Následně *turci* tančí a ostatní masky se věnují svým povinnostem, případně přihlížejícím. *Kominíci* vymetají komíny a každého přihlížejícího máznou na tvář vymetenými sazemi na tvář, přičemž jim pomáhají i kobyly a *slamění*. *Rasové* obchodují s pánem domu – nabízejí mu kobyly do chovu i pro hospodářské práce – kobyly při tom dovádí po dvoře a ukazuje, co umí. Dříve *rasové* kontrolovali zdravotní stav všech zvířat v domě, ale jelikož hospodářských zvířat ubylo,

⁸⁶ Anon. *Masopustní průvod maškar - lidově zvaný "vostatky"*. In: Vortová [online]. 2014 [cit. 2014-07-12]. Dostupné z: <http://www.vortova.cz/index.php?nid=774&lid=cs&oid=39471>.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Blahůšek, J. a I. Vojancová, pozn. 82, s. 25.

vyšetřují všechny obyvatele domu. Další „obchodníci“ jsou židi – nosí s sebou různé nepotřebné věci a „harampádí“, které se snaží prodat a navíc nabízejí různé služby (holení, stříhání, broušení nožů, ...). Poslední maškara – slaměný – dovádí především se ženami. Dříve si musela každá správná hospodyně ze slaměného utrhnout jedno stéblo slámy a dát k husám, aby se jim dobře vedlo. Dnes ovšem zůstal jen jeden zvyk se slaměným – pořádně se s ním vyválet ve sněhu, což má zaručit pevné zdraví a hlavně plodnost. Po skončení všech rituálů je maškara odměněna především pohoštěním (tradiční koblihy a samozřejmě sklenička alkoholu), ale také penězi, které vybírá do košíku žena.⁸⁹

Takto obejde průvod celou vesnicí a končí v sále hospody. Zde se provádí obřad zvaný porážení kobyly. Nad kobyloou přečte ras tzv. testament, ve kterém jsou sepsány všechny reálné i fiktivní prohřešky, odsoudí ji a přihlížejícím řekne, jak bude naloženo s jejími částmi těla. Poté kobyly poklekne a ras ji porazí. Maškary kolem ní utvoří kruh, shodí z hlav čepice a tančí kolem ní do rytmu pohřební písně, kterou hraje kapela. Po chvíli začne hrát píseň „Kobylka malá, kovat se dala...“, která je znamením pro rasu, který dá kobylyce napít alkoholu, kobyly oživne a všichni, masky i přihlížející, začnou tancovat. Dříve, když se vostatky pořádaly na masopustní úterý, musela zábava skončit přesně o půlnoci, protože poté začínala Popeleční středa, tedy postní období, a všechny bály a veselice byly zakázané. Dnes se však sobotní zábavy protáhnou klidně až do nedělního brzkého rána.⁹⁰

Podoba masek se ve vesnicích často liší jen nepatrně. Vortovský **strakatý** má bílý kostým, na kterém je nesčetné množství barevných kousků látek. Na hlavě má čepici jehlanovitého tvaru. Na vrcholu čepice je kytka a od ní vlají barevné stuhy. Kytka je uvázána z větví zimostrázu a papírových růží. Oproti ostatním vesnicím je hlavním rozdílem v masce strakatého červená mašle, kterou má strakatý připevněnou na hrudi.⁹¹

Žena je oblečena do krátkého černého kabátu, bílé sukně, přes kterou má bílou zástěru s laclem, na které je přišita červená mašle. Na krku nosí žena bílý kanýr a na hlavě má černý klobouk, který je zdoben opět červenou mašlí. Celý kostým doplňují bílé rukavičky

⁸⁹ Anon, *Masopustní průvod maškar - lidově zvaný "vostatky"*, pozn. 86.

⁹⁰ Blahůšek, J. a I. Vojancová, pozn. 82, s. 23.

⁹¹ Tamtéž, s. 23, 24.

a košík.⁹²

Kostým **slaměného** se vyrábí nový každý rok, protože se při každé obchůzce zničí. Pletení masky ze slámy je velmi složité a ve vesnici to umí jen několik málo mužů, kteří tuto dovednost učí své potomky. Masku tvoří halena s dlouhými rukávy, sukně a čepice. Slaměná čepice, zakončená třemi copy, je zdobena stuhami a věnečky z papírových růží, které jsou připevněny pod vrcholem a na spodním okraji. V pase má slaměný zavěšený plechový zvon, který dělá typický hluk při každém pohybu.

Turci mají válcovité modré nebo červené (podle barvy kostýmu) čepice, které jsou opět ozdobeny barevnými stuhami. U vrcholu je dvojitý věneček z papírových růžiček a kytka, na spodním okraji je jen běžný papírový věnec. Kyrys mají turci ozdobený krajkou a modrými nebo červenými mašlemi, které jsou i na rukávech. Turci mají červeně zvýrazněné rty a tváře.

Rasův kostým je bílý s červenými kusy látky. Při porovnávání uvedených obcí lze největší rozdíly najít opět na čepici – ozdoby tvoří papírové růžičky a další dekorace, které si vytváří majitel kostýmu sám, takže každý rok může být ras jiný. Další odlišnost je v tom, že vortovský ras má celý obličej zakrytý škraboškou, která má velký nos, vousy a bílé obroučky brýlí. V pase má vojenský pásek, kterému se říká dohoda.

Maska **kobyly** se v jednotlivých vesnicích odlišuje čabakou a opět čepicí. Čabraka vortovské kobyly je uháčkovaná z bílé nitě a je zdobena malými červenými třásněmi. Čepice je větších rozměrů než u ostatních kobyl a je vyrobena do tvaru trojúhelníku. Celá čepice je nabarvená na černo a polepená obrázky koňů nebo podkov. Okraje jsou dozdobeny papírovými růžičkami a na vrcholu jsou upevněna bažantí a kohoutí pera. Holeně a lýtka si kobyly omotávají třásněmi, které se získávají ze zakončení tkalcovských osnov a nazývají je onučky.

Maska **žida (kramáře)** je vyráběna z pestrobarevných žanylkových dek a je ozdobena třásněmi z tkalcovských osnov. U tohoto kostýmu je opět nechána volná ruka majiteli, který si jej sám ozdobí našitými zvířátky, medailemi, různým dámským prádlem nebo kožešinami. Na hlavě má kramář klobouk, na kterém je dvojitý věneček z barevných květin

⁹²Vojancová, I. *Masopust na Hlinceku*. Sychrov: Národní památkový ústav. Územní památková správa, 2014. ISBN: 978-80-90587-0-6, s. 58.

a drůbeží pera.⁹³

Kominík nosí černý kostým s bílými kanýry u krku a kolem zápěstí. Vpředu jsou přišity různé medaile na bílých mašlích a vzadu jsou ke kostýmu přišity dva hodinové ciferníky, které divákům ukazují začátek a konec masopustní obchůzky (aby si přihlížející nemohli stěžovat na nedodržení času, každý z kominíků má na cifernících jiný čas). Kalhoty a rukávy zdobí bílé lampasy, na kterých jsou barevné vlněné střapce. Celý obvod čepice kominíka je posázen papírovými kytičkami a nahoře je čepice dozdobena husími kosinkami, ke kterým jsou ještě přidávány opět barevné papírové kytičky a barevný střapce. Okolo pasu má kominík kožený řemen, za kterým je zasunutý bílý šátek. Na rukou nosí bílé rukavičky a v rukou drží tyč a houbičku, která je používána k černění diváků. Součástí kostýmu kominíka je i píšťalka visící na krku na bílé stuze, kterou se kominíci nahánějí.⁹⁴

Největší změnou v kostýmech v posledních letech jsou nápady mladých členů průvodu, kteří si své masky zdobí obrázky žen z erotických časopisů. Na kritiku reagují tím, že masopustní obchůzky a tím také maškara mají být symbolem plodnosti, na což poukazují i tyto obrázky. Ve Vortové není běžné, aby se za černé maškary oblékaly děti – obyvatelé to vnímají velmi záporně, berou to jako netradiční a nevhodné.⁹⁵

3.4 Masopustní obchůzky v Hamrech

Historie masopustních obchůzek v Hamrech není tak dlouhá jako v ostatních vesnicích – pravidelně ji hamerští obyvatelé pořádají teprve od 60. let 20. století. Předtím ji buď zajišťovala vortovská maškara anebo zde byly nevydařené snahy o organizaci vlastní obchůzky. Stejně jako ve Vortové se za masky převlékají pouze muži, ale samotná obchůzka je v některých detailech odlišná.⁹⁶

⁹³ Blahůšek, J. a I. Vojancová, pozn. 82, s. 23, 24, 25.

⁹⁴ Vojancová, I., *Masopust na Hlinecku*, pozn. 92, s. 64.

⁹⁵ Blahůšek, J. a I. Vojancová, pozn. 82, s. 25.

⁹⁶ Tamtéž, s. 17.

První rozdíl lze najít hned na začátku obchůzky – maškarádi se sejdou ráno na domluveném místě, ale bez masky ženy. Před návštěvou starosty tak průvod jde k domu ženušky, která je už vyhlíží a přidává se k ostatním maskám a vyrážejí ke starostovi požádat o povolení pořádat obchůzku. Průvod vede laufr (název pro strakatého) se ženuškou, za nimi jdou kobyly, rasové, židi (kramáři), kominíci a průvod uzavírají slamění a kapela. O souhlas starosty žádá laufr, který mu slibuje, že maškary se budou chovat slušně. Poté přicházejí ke starostovu domu ostatní masky a turci se starostou tancují první tanec. Následně maškarádi vyrážejí na obchůzku po celé vesnici. Do domu nejprve přichází laufr se ženou a žádají pána domu o svolení vstoupit a ptají se, jaké písničky by si obyvatelé domu přáli zahrát. Kapela začne hrát a do domu vstupují další masky. Turci se ženuškou tancují a ostatní maškary se věnují svým úkolům. Kominíci vymetají komíny a mažou obyvatele domu černou mastí, židé obchodují s různými předměty a nabízejí různé služby. Rasové fungují opět jako léčitelé a také se snaží prodat kobytku hospodáři – kobyla se předvádí, co dokáže a pokud si ji hospodář nekoupí, musí kobytku táhnout připravený vůz s hnojem. Zajímavostí je, že přihlízející se mohou pokusit rasům kobytku ukrást a zatáhnout ji do chléva – když se to podaří, čeká se, až si toho rasové všimnou a začnou ji hledat. Pokud jsou „zloději“ dobří vyjednávači a obchodníci, mohou kobytku prodat zpátky za láhev alkoholu. Ze slaměného si měla každá hospodyňka utrhnout stéblo a dát ho ke slepicím, husám nebo kachnám, aby se jim dobře vyvedly mladé. Na konci se maškary sejdou před hospodou, kde probíhá obřad porážení kobyly, který probíhá stejně jako ve Vortové.⁹⁷

Podoba masek se od Vortové v pár detailech liší. **Laufrův kostým** je ušitý z celistvé látky, která má bílý podklad s pestrobarevným vzorem.

Turci mají válcovité čepice zdobené jednoduchým věnečkem, na kterém jsou růžičky z papíru (červení turci mají červenobílé a modří modrobílé). Na jejich kyrysu jsou připevněné různé třpytivé ozdoby, které mají do domu přinést bohatství.

Kostým **kobyly** je jiný především ve výzdobě trojúhelníkové čepice – na okraji jsou barevné růžičky, na vrcholu jsou připevněna kohoutí pera a zdobení plochy čepice je ponecháno na majiteli, který si ji může dozdobit podle své fantazie.

⁹⁷ Anon. *Průběh obchůzky*. In: Masopust Hamry [online]. 2014 [cit. 2014-07-21]. Dostupné z: <http://www.masopusthamry.cz/prubeh.html>.

Způsob pletení kostýmu **slaměného** se liší v každé vesnici. V Hamrech je halena docela pevná a proto se nemusí plést každý rok znovu a předělává se pouze sukně. Jehlanovitá čepice je zdobená korunou, která se skládá ze čtyř slámových pletenců, na kterých jsou připevněné pestrobarevné papírové růžičky. Uvádí se, že čtyři slámové pletence mohou symbolizovat čtyři roční období.

Maska žida (kabát i maska obličeje) je pošíta útržky kožešin.⁹⁸

Rasové se odlišují jen doplňkem v podobě náhrdelníku ze špekáčku.

⁹⁹ Hamerská **žena**, oproti vortovské, se obléká do červené sukně, která je zdobena krajkou a přes kterou má bílou zástěru pouze do pasu. Na zástěře je šikmo přišitá červená mašle. Pod kloboukem nosí červený šátek s bílými puntíky.

Na **kominíkově** bundě je připevněný bílý plátěný žebřík a okolo pasu nosí bílý pásek. Lampasy se střapci jsou pouze na kalhotách. Na lýtkách mají kominíci navlečeny tzv. štulpny – bílé plátěné návleky. Hlavu kominíka zdobí tzv. kastrůlek – bílá čepice zdobená papírovými kytičkami, černou bambulí, vpředu je nalepen černý papírový žebřík a po stranách jsou dvě husí kosinky, které jsou vzadu spojeny tak, aby měly tvar malých křídel. V ruce kominík drží malé březové koště k vymetání komínů a hůl.¹⁰⁰

Posledním rozdílem je dělení masek na červené a černé. V Hamrech řadí do červené masky i masku kobyly i přesto, že se za ni převlékají ženatí muži. Stejně to je i u kostýmů ženy a laufra, do kterých se oblékají ženatí. Tento zvyk by byl ve Vortové nebo ve Studnicích absolutně nepřijatelný.¹⁰¹

3.5 Masopustní obchůzky ve Studnicích

Počátek tradice masopustních obchůzek ve Studnicích se datuje do 2. poloviny 19. století, avšak první detailní popis průvodu a maškar pochází z roku 1928.¹⁰² Podle dochovaných

⁹⁸ Blahůšek, J. a I. Vojancová, pozn. 82, s. 17, 18, 19.

⁹⁹ Anon, *Průběh obchůzky*, pozn. 97.

¹⁰⁰ Vojancová, I., *Masopust na Hlinecku*, pozn. 92, s. 35, 39.

¹⁰¹ Blahůšek, J. a I. Vojancová, pozn. 82, s. 19.

¹⁰² Anon. *Studnický masopust slovem i v obrazech*. In: Obec Studnice. Masopust [online]. 2015 [cit. 2015-01-27]. Dostupné z: <http://www.obcestudnice.cz/file.php?nid=954&oid=669137>.

zdrojů se studnická maškara skoro vůbec nezměnila, a proto jsou masopustní masky považovány za nejméně změněné oproti nejstarším zmínkám.¹⁰³

Průběh občůzky je podobný hamerské a vortovské maškarě, liší se jen v drobných detailech. První odlišnost je ihned na začátku této tradice, kdy maškara slaměného zatroubí na volský roh tolikrát, kolik je masek v celém průvodu a tím zahájí masopustní občůzku. Další změnou oproti ostatním vesnicím je pořadí masek v průvodu – jako první jde lauftr se ženou, kteří jsou následováni čtyřmi turky, za kterými jde kapela. Poté kráčí kobyly a rasové, kominíci, židé a vše uzavírají slamění. Posledním z výrazných rozdílů při průběhu občůzky se odehrává v závěrečném obřadu porážení kobyly. Celý rituál se odehrává před budovou místní hospody. Ortel nad kobyrou čte jeden ze židů, který ji za její hříchy odsuzuje k smrti. Kobyrlka přitom pobíhá v kruhu, který je tvořen ostatními maškarády, a snaží se uniknout. Nakonec ji však masky chytí a svalí ji na nosítka, která byla dříve používána na hnůj, a ras ji skolí. Nosítka zvednou čtyři turci, za které se seřadí zbylé masky, odnášejí kobyru za hudby smuteční písně do hospody. Kobyla však ještě před hospodou oživne, aby se s ostatními maškarády a přihlížejícími mohla účastnit večerní zábavy.¹⁰⁴

Nejpodstatnější odlišnosti lze najít opět v detailech kostýmů masek. **Strakatý**, kterému se také říká *vostřížek*, má kostým stejně jako ve Vortové ušitý z bílé látky, na které jsou přišité barevné odstřížky látek. Ovšem ve Studnicích je počet odstřížků přesně daný – strakatý jich musí na masce mít přesně 365, stejně jako je dní v roce. Kolem pasu má *vostřížek* kožený opasek, na kterém je zavěšen zvoneček, pro který je charakteristický pronikavý zvuk.¹⁰⁵

Žena se obléká do bílé sukně s kanýry. Na dolním okraji sukně jsou přišité kytičky z bílých, modrých a růžových mašlí. Přes sukni, stejně jako v Hamrech, nosí bílou zástěru do pasu, na které je šikmo přišitá červená mašle s kokardami. Na hlavě má černý klobouk, pod nímž je ukrytý červený šátek s bílými puntíky. Na krku a na zápěstí je kostým dozdoben bílými kanýry.¹⁰⁶

¹⁰³ Blahůšek, J. a I. Vojancová, pozn. 82, s. 19.

¹⁰⁴ Anon, *Studnický masopust slovem i v obrazech*, pozn. 102.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Vojancová, I., *Masopust na Hlinecku*, pozn. 92, s. 48.

Čepice dvou červených a dvou modrých **turků** jsou v horní polovině červené nebo modré, ve druhé části jsou nabarveny buď zlatě v případě červených turků, nebo stříbrně u kostýmů turků modrých. U hlavy je čepice zdobena tzv. pusinkou, což jsou pruhy červeného a bílého nebo modrého a bílého krepového papíru, které jsou svinuté dohromady a připevněné k okraji čepice. Kyrus turků je zdoben kokardami, které jsou i na rukávech kostýmů, a zelenými větvíčkami, které jsou zastrčené okolo kyrysu.¹⁰⁷

Výrazným rozdílem u kostýmu **kobyly** je síťovaná čabraka, která je zavěšena pod hlavou koně, kterou má kobyla připevněnou na těle. Zdobení čepice je opět jiné – kolem hlavy i na vrcholu je dvojitý věneček z papírových růžiček, ovšem vrchol je zdoben ještě květinovou hlavicí a kohoutími pery. Na lýtkách má kobyla tzv. omotky – pásy vyrobené z barevných textilií, které byly vytvořené žanylkovou technikou. Nepřehlédnutelné je i líčení obličeje – maska je nalíčena červenohnědou tělkou.¹⁰⁸

Ras má na hlavě červený klobouk, který je zdoben nahoře kohoutím peřím a vpředu našitými odznaky. Na stranách klobouku jsou dva červené střípce. Výraznou součástí rasova kostýmu jsou i velké červené brýle. Obličej má ras natřen červenou barvou.¹⁰⁹ Funkce této masky je také odlišná od ostatních vesnic – ras má pouze hlídat kobylku, nemá žádnou roli lidového léčitele.¹¹⁰

Základním prvkem kostýmu **žida** je starý dlouhý kabát, tzv. burnus, který je ušit z textilu. Je zdoben záplatami, kapsami, odznaky, medailemi, barevnými růžičkami, na ramenech třásněmi a výložkami. Dolní okraj kabátu je pošitý žanylkovými třásněmi. Klobouk kramáře je zdoben bažantími, kohoutími nebo krocaními pery a pestrobarevnými růžičkami a odznaky. Na každé straně pokrývky je našit jeden střípce. Na obličejí má obvykle černou (může být však různě barevná) škrabošku, která je polepena kožešinami, které tvoří vousy a obočí.¹¹¹

Kostým i čepice **slaměného** se vyrábí ze žitné slámy. Odlišnosti jsou opět nejvýraznější na čepici – okolo hlavy je zdobená dvojitým věnečkem z papírových růžiček, na horním okraji je květinová hlavice z barevného papíru, pod kterou je upevněn opět dvojitý věneček,

¹⁰⁷ Blahůšek, J. a I. Vojancová, pozn. 82, s. 21.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 21.

¹⁰⁹ Anon, *Studnický masopust slovem i v obrazech*, pozn. 102.

¹¹⁰ Blahůšek, J. a I. Vojancová, pozn. 82, s. 22.

¹¹¹ Anon, *Studnický masopust slovem i v obrazech*, pozn. 102.

na kterém jsou přichyceny barevné stuhy. Čepice studnického slaměného je považována za jednu z nejozdobenějších – je plná dekorací, takže slaměný základ není skoro vidět. Okolo pasu nosí slaměný nádobu s mazadlem a přes rameno má volský roh.¹¹²

Maska **kominíka** se od ostatních vesnic liší především čepicí – bílá čepice studnického kominíka má lodičkový tvar, na pravé straně je přišíitý černý žebřík a vepředu je dozdoben zeleným asparágem. Dalším rozdílem je bílý plátěný žebřík připevněný na pravém rameni černé haleny. Okolo pasu nosí bílý pásek, černě natřený obličej zdobí bílé obroučky brýlí, na lýtka si kominík dává bílé podkolenky a v ruce nosí malé březové koště.¹¹³

Pro studnické obyvatele je nepředstavitelné, aby se masopustní průvod konal po masopustním úterý. Od 70. let minulého století se do občůzky zapojují také děti – chlapci, kteří doprovázejí maškara oblečení ve stejných maskách jako dospělí. Dětské masky představují především masky černé maškary.¹¹⁴

3.6 Masopustní občůzky v Blatnu

Masopustní maškara v Blatně se nejvíce odlišuje od ostatních vesnic. V průvodu chodí masky, které ve Vortové, Studnici, ani v Hamrech nejsou zastoupeny (medvěd, medvěďář, cikánky, pán, žena s dědkem v nůši) a dokonce je pravidlem, že v průvodu chodí děti i ženy, což by bylo v ostatních vesnicích nemyslitelné. Tradice občůzek v Blatnu byla znovu oživena sborem dobrovolných hasičů a folklorním souborem Vysočan na přelomu 70. a 80. let poté, co vymizela v 60. letech. V této době se v průvodech začaly objevovat ženy v maskách především z důvodu odchodu velkého počtu mladých chlapců na vojnu. Ženy vytvořily nové masky – cikánky a také se přestrojovaly do masek pána a paní (blatenský název pro ženušku).¹¹⁵

¹¹²Blahůšek, J. a I. Vojancová, pozn. 82, s. 21.

¹¹³Vojancová, I., *Masopust na Hlinecku*, pozn. 92, s. 53.

¹¹⁴Blahůšek, J. a I. Vojancová, pozn. 82, s. 20.

¹¹⁵Vojancová, I., *Masopust na Hlinecku*, pozn. 92, s. 23, 24.

Blatenské masky mají opět své details, které je odlišují od ostatních maškar. **Strakatého** maska se neliší podobou, ale spíše názvem – v Blatně mu říkají běhoun.¹¹⁶ V poslední době je zvykem, že za běhouna se převléká i dítě.

Za **ženušku - paní** se převléká žena, která má černou sukni, tzv. kanafasku, na ní uvázanou bílou zástěru, krátký černý kabát, na hlavě má černý klobouk se stuhami a v ruce nosí košík.

Za **pána** se také obléká žena, jejíž kostým se skládá z bílé košile, černého obleku, cylindru nebo buřinky, bílých rukaviček a červené mašle, kterou má uvázanou pod límečkem. Přes oblek má červenou šerpu, na které je přidělaná kasička, do které sbírá peněžní odměnu. V ruce má červenou hůl.

Ras se odlišuje především líčením obličeje, který je natřen oranžovočerveným make-upem a je zdoben černě namalovanými vousy a srdíčky.

Čepice **kobyly** je menší, červená a zdobená umělými květinami a drůbežími pery. Kostým slaměného se liší také čepicí, na jejímž vrcholu jsou tři copy, ze kterých je spletena koruna, která je polepena papírovými květinami a umělou zelení. Slaměný má vzadu na vestě připevněný kravský zvonec, přes vestu visí kravský roh a v ruce nosí slaměný býkovec.

Maska **žida** se skládá z kalhot a z krátkého kabátu, které jsou pošity kožešinami. Stejně tak i na hlavě má klobouk zdobený kousky kožešin, ale také pery a barevnými papírovými růžičkami. Obličej mu zakrývá maska vyrobená z kožešin a z textilie. Přes rameno židovi visí brašna, ve které nosí hřeben, dřevěnou břitvu a různé vůně, pomocí kterých vykonává svou funkci lazebníka.¹¹⁷

Kominík je oblečen do černého kostýmu, na zádech má našité hodiny a masku mu zdobí bílý žebřík, který mu visí přes rameno.¹¹⁸ Na hlavě má bílou pletenou nebo háčkovanou čepici, která je dozdobena barevnými štrápci. Kolem krku a zápěstí kráší jeho kostým bílé kanýry. Na lýtka navléká bílé plátěné štulny.¹¹⁹

Medvěd byl dříve ustrojen do kostýmu vyrobeného ze slámy nebo z hrachoviny a na hlavě

¹¹⁶Adámek, K. V. *Lid na Hlinecku*. Praha: Archaeologická kommisie při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1900, s. 106.

¹¹⁷Vojancová, I., *Masopust na Hlinecku*, pozn. 92, s. 26, 27, 28.

¹¹⁸Adámek, K. V., pozn. 116, s. 106.

¹¹⁹Vojancová, I., *Masopust na Hlinecku*, pozn. 92, s. 28.

měl jehlanovitou čepici ze slámy.¹²⁰ Dnes však nosí kožešinou kombinézu a celou hlavu mu zakrývá maska vytvořená z pletiva potaženého kožešinou. Medvěd se pohybuje buď chůzí anebo také leze po čtyřech. Myslivec (medvěďář), který medvěda hlídá a doprovází, ho vede na řetěze.

Medvěďář se obléká do myslivecké uniformy. Obličej mu zdobí tmavé obroučky brýlí. V ruce nosí bič, kterým kárá a řídí medvěda. Přes rameno má vzduchovku, nebo její napodobeninu a také brašnu, ve které schovává medovinu, ze které si mohou přihlížející za úplatu trochu upít. Myslivec také dává dětem bonbony ve tvaru medvěda a nechá děti se na medvědovi svézt.

Za **cikánky** se převlékají jak ženy, tak také děti. Nejčastěji jsou cikánky oblečené do barevných sukní. Typické jsou pro ně také různě barevné šátky, které mají uvázané přes ramena, boky, nebo také na hlavě. Jejich líčení obličejů je velmi výrazné, stejně jako jejich náušnice a různé náhrdelníky a korále. Cikánky nabízejí přihlížejícím čtení budoucnosti z ruky, papírové růžičky nebo jim kreslí na obličej srdíčka rtěnkou.

Poslední maskou je **žena s dědkem v nůši**. Základem masky je nůše bez dna, ke které je upevněna figurína ženy tak, že to budí dojem, že žena nůši nese. Tento základ si na sebe vezme muž tím způsobem, že to vypadá, jako by byl on sám v nůši. Muž je oblečen do starého saka a kalhot, které jsou však ukryty pod dlouhou sukní, která je připevněna dole na nůši. Na hlavě má černý klobouk s umělou zelení. Líčení obličejů je velmi nápadné. Tato maska nemá žádnou speciální funkci v průvodu, jen občas tančí s diváky.¹²¹

Rozdíly nejsou jen v maskách, ale také v samotném průběhu občůzky. Po vzoru hamerských se maškarádi scházejí ráno v hasičské zbrojnici bez masky paní. Průvod vyráží nejprve k domu paní, kterou si vyzvednou a teprve poté jdou k domu starosty pro povolení. Občas ještě před začátkem průvodu vyjdou slamění na nejvyšší blatenské místo a zatroubí, čímž ohlásí začátek. Do domu vchází jako první běhoun spolu s pánem a paní, kteří se ptají, jaké písničky má kapela zahrát. Za hudbu vybírá pán do své pokladničky peníze.

¹²⁰ Adámek, K. V., pozn. 116, s. 106.

¹²¹ Vojancová, I., *Masopust na Hlinecku*, pozn. 92, s. 29, 30.

Celý průvod končí u hasičské zbrojnice, kde ras porazí a následně oživí kobylu, někdy však maškarádi zabijí také medvěda.¹²²

3.7 Masopustní obchůzky na Hlinecku v UNESCO

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), neboli Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu, vzniklo v roce 1945.¹²³ Jako jeho hlavní obecné cíle jsou uváděny:

- podpora práv na kulturní sebeurčení,
- ochrana světového přírodního a kulturního dědictví,
- zajištění vzdělání pro všechny,
- podpora v oblasti životního prostředí,
- podpora svobody tisku, prosazování svobodného šíření informací po celém světě a posilování komunikačních kapacit rozvojových zemích.¹²⁴

V rámci programu ochrany světového přírodního a kulturního dědictví byl na základě Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví z roku 1972 založen Seznam světového dědictví, ve kterém je zapsáno i 12 českých památek. Na konci 80. let 20. století se UNESCO začalo zaměřovat i na ochranu nemateriálního kulturního dědictví, jehož základními prvky je lidová a tradiční kultura, která v rámci procesu globalizace byla a je stále více ohrožena. V roce 2003 byla schválena Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví, na jejímž základě byly založeny dva seznamy – Seznam nemateriálního kulturního dědictví vyžadujícího naléhavě zachování a Reprezentativní

¹²²Vojancová, I., *Masopust na Hlinecku*, pozn. 92, s. 25.

¹²³Anon. *Introducing UNESCO*. In: UNESCO [online]. 2012 [cit. 2015-02-16]. Dostupné z: <http://en.unesco.org/about-us/introducing-unesco>.

¹²⁴Anon. *Specializované agentury: Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO)*. In: Informační centrum OSN v Praze [online]. 2005 [cit. 2015-02-16]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/system-osn/specializovane-agentury/?i=118>.

seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva, které nahradily předešlé projekty.¹²⁵ Na posledním zmíněném seznamu má Česká republika 4 zápisy – Jízda králů, Slovácký verbuňk, sokolnictví a také vesnické masopustní obchůzky a masky na Hlinecku.¹²⁶

Zpracování nominační dokumentace vesnických masopustních obchůzek a masek na Hlinecku bylo Ministerstvem kultury svěřeno vedoucí Souboru lidových staveb Vysočina Hlinsko PhDr. Iloně Vojancové. Ta spolupracovala s řadou odborníků, etnografů a dalších lidí, kteří velmi přispěli ke vzniku důležitých dokumentů potřebných k nominaci. Je třeba zmínit etnografy PhDr. Jiřinu Langhammerovou a prof. Bohuslava Beneše, DrSc. a ředitelku Městského muzea a galerie v Hlinsku Janu Vaškovou, kteří pomohli svými odbornými konzultacemi, dále starosty obcí Vortová, Studnice, Hamry a Hlinska a také hamerské, studnické a vortovské sbory dobrovolných hasičů, kteří přispěli svými informacemi při terénních výzkumech. Důležití byli také oponenti PhDr. Jan Krist a Mgr. Jan Blahůšek, Ph.D. z Národního ústavu lidové kultury a PhDr. Zuzana Malcová a Mgr. Michal Beneš, CSc. z Ministerstva kultury České republiky. Další odborníci pomáhali při překladu dokumentace, grafickém zpracování dokumentace, zpracování filmového dokumentu, který je povinnou součástí nominace, a při závěrečné podobě celé nominace.¹²⁷

Začátek příprav byl zpožděn kvůli přijetí Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví, která způsobila nejasnosti v podobě a v podmínkách nominačního formuláře, takže Česká republika čekala do doby, kdy byly tyto podmínky přesně stanoveny. Hlavní práce na nominační dokumentaci tedy začaly v roce 2007. V roce 2009 byl dosažen první důležitý krok při procesu nominace – vesnické masopustní obchůzky a masky na Hlinecku byly zapsány do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky. Druhým významným krokem pak bylo podepsání nominační dokumentace ministrem kultury Václavem Riedlbauchem v srpnu roku 2009. Tento podepsaný dokument byl 25. srpna 2009 předán na sekretariát nemateriálního kulturního dědictví UNESCO v Paříži. Nominace musela být sekretariátem posouzena po formální stránce a nalezené nedostatky byly

¹²⁵ Anon. *Spolupráce s UNESCO*. In: Národní ústav lidové kultury [online]. 12. 2. 2008 [cit. 2015-02-16]. Dostupné z: <http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=10>.

¹²⁶ Anon. *UNESCO památky nehmotné*. In: České dědictví UNESCO [online]. [cit. 2015-02-16]. Dostupné z: <http://www.unesco-czech.cz/unesco-pamatky-nehmotne/>.

¹²⁷ Blahůšek, J. a I. Vojancová, pozn. 82, s. 8, 9.

sděleny tvůrcům, kteří je následně odstranili. Dále byly nominační dokumenty předloženy tzv. Subsidiárnímu orgánu Mezivládního výboru pro zachování nemateriálního kulturního dědictví. Jeho kladné doporučení posunulo nominaci na zasedání Mezivládního výboru v Nairobi. Zde bylo třeba, aby všichni zasedající jednomyslně hlasovali pro zapsání, což se stalo, a vesnické masopustní obchůzky a masky na Hlinecku byly 16. 11. 2010 zapsány do Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva.¹²⁸

¹²⁸Blahůšek, J. a I. Vojancová, pozn. 82, s. 9, 10.

Závěr

Cílem předkládané bakalářské práce bylo zhodnotit význam tradic a zvyků dodržovaných v průběhu kalendářního roku pro obyvatele českých měst a vesnic v minulosti a v dnešní moderní době, dále provést časové vymezení masopustního a velikonočního období, zachytit obecné znaky zvyků masopustního období a zvyků a tradic v období velikonočních svátků v českých zemích a podrobně zachytit odlišnosti, které jsou charakteristické pro region Hlinecka.

První část práce se zaměřila na historický vývoj zvyků a tradic, které byly na území Čech a Moravy dodržovány v průběhu celého roku, podtrhla velký společenský, ale především psychologický význam těchto akcí v době, kdy vleklá zima, krátké dny a dlouhé zimní večery neblaze působily na psychiku našich předků. Podobně v době polních a zemědělských prací každé, byť drobné společenské veselí pomáhalo lépe snášet těžkou fyzickou práci.

Druhá kapitola poskytla souhrnný přehled zvyků a tradic v době masopustu, předvelikonočního půstu, pašijového týdne a svátků velikonočních. Zmíněny byly stručně i některé ekvivalenty českých tradic v jiných zemích světa. Je důležité podtrhnout, že v dnešní době je často rozšířen mylný názor, že většina zvyků souvisí s církevními svátky a jsou plně podřízeny biblickému příběhu Ježíše Krista. Kapitola dokládá, že některé zvyky mají hluboké předkřesťanské, mnohdy i magicko-prosperitní a rituální kořeny a že církvev do nich implementovala svoji liturgii.

V další části práce byly podrobně shrnuty rozdílnosti masopustních obchůzek regionu Hlinecka v Pardubickém kraji. Jejich výrazná specifičnost, ale především velké zaujetí, píle a vůle organizátorů masopustních obchůzek v obcích Vortová, Hamry, Studnice a Blatno byly rozhodujícím vkladem pro rozhodnutí zažádat o zařazení těchto tradičních masopustních průvodů na Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO vedle sokolnictví, Slováckého verbuňku a Jízdy králů. Několikaletý a pracovně náročný proces byl úspěšně završen dne 16. listopadu 2010 v keňském Nairobi. Od té doby

jsou masopustní obchůzky ve skanzenu na Veselém Kopci a v přilehlých obcích velkým svátkem, akcí, na kterých se podílí všichni obyvatelé vesnic, to vše pod dohledem zaměstnanců Ministerstva kultury ČR, které je důležitým a hlavním garantem splnění všech podmínek k tomu, aby byla tato tradice zachována pokud možno v nezměněné podobě na dlouhé roky.

Práce měla za úkol popsat také specifické zvyky a tradice velikonočního období v daném regionu. Bylo však zjištěno, že v oblasti Hlinecka se dodržují obecně rozšířené a běžně známé zvyky, které jsou zmíněny ve druhé kapitole. Jedinou odlišností oproti běžným zvyklostem byla zmínka o tzv. provodní neděli na Velikonoční výstavě v Městském muzeu v nedaleké Poličce. Etnografka tamního muzea paní Mgr. Stanislava Cafourková při prohlídce expozice „Lidové veselí od zimy do jara, aneb od masopustu k Velikonocům“ v roce 2014 zmínila, že místní literární prameny dokládají, že ještě v minulém století byl v mnoha obcích dodržován zvyk tzv. provodní neděle - průvod děvčat na první neděli po Neděli velikonoční. Pozůstatkem tohoto svátku je i známá velikonoční koleda Hody, hody, doprovody, resp. Hody, hody, do provody - tedy do provodní neděle.

Z výsledků práce tedy vyplývá, že na Hlinecku do dnešních dní žijí a přetrvávají nejen pro české, ale i světové kulturní dědictví významné masopustní obchůzky. Dle slov vortovského starosty pana Ladislava Šmahela je a bude ale stále těžší a obtížnější obstarat všechny náležitosti maškarády, od vzhledu a počtu masek až po muziku. Rovněž samotný průběh obchůzek bývá přihlížejícím publikem často nepochopen a ne vždy jsou diváci ochotni podstoupit všechny rozpustilé kousky s maškarádou spojené a pro její zdárný průběh nezbytné, možná právě z důvodu neznalosti nutného průběhu všech maškarádních úkonů. Pro další zachování tradic a zvyků masopustního období i pro budoucí generace je zápis do seznamu UNESCO velkým závazkem, ale také příslibem jejich existence do dalších desetiletí.

Seznam literatury

- Adámek, K. V. *Lid na Hlinecku*. Praha: Archaeologická kommisse při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1900.
- Anon. *Introducing UNESCO*. In: UNESCO [online]. 2012 [cit. 2015-02-16]. Dostupné z: <http://en.unesco.org/about-us/introducing-unesco>.
- Anon. *Masopustní průvod maškar - lidově zvaný "vostatky"*. In: Vortová [online]. 2014 [cit. 2014-07-12]. Dostupné z: <http://www.vortova.cz/index.php?nid=774&lid=cs&oid=39471>.
- Anon. *Průběh občůzky*. In: Masopust Hamry [online]. 2014 [cit. 2014-07-21]. Dostupné z: <http://www.masopusthamry.cz/prubeh.html>.
- Anon. *Specializované agentury: Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO)*. In: Informační centrum OSN v Praze [online]. 2005 [cit. 2015-02-16]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/system-osn/specializovane-agentury/?i=118>.
- Anon. *Spolupráce s UNESCO*. In: Národní ústav lidové kultury [online]. 12. 2. 2008 [cit. 2015-02-16]. Dostupné z: <http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=10>.
- Anon. *Studnický masopust slovem i v obrazech*. In: Obec Studnice. Masopust [online]. 2015 [cit. 2015-01-27]. Dostupné z: <http://www.obecstudnice.cz/file.php?nid=954&oid=669137>.
- Anon. *UNESCO památky nehmotné*. In: České dědictví UNESCO [online]. [cit. 2015-02-16]. Dostupné z: <http://www.unesco-czech.cz/unesco-pamatky-nehmotne/>.
- Bible svatá: písmo svaté Starého a Nového zákona : podle posledního vydání kralického z roku 1613*. Praha: Česká biblická společnost, 2009. ISBN: 978-80-85810-97-4.
- Blahůšek, J. a I. Vojancová. *Vesnické masopustní občůzky a masky na Hlinecku*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2011. ISBN: 978-80-87261-71-72.
- Frolcová, V. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN: 80-7021-503-8.
- Hrabáková, L. *Tradice v naší a evropské kultuře*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014. ISBN: 978-80-7494-038-5.

- Langhammerová, J. *Čtvero ročních dob v lidové tradici*. Praha: Petrklíč, 2008. ISBN: 978-80-7229-171-7.
- Langhammerová, J. *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. ISBN: 80-7106-525-0.
- Šottnerová, D. *Adventní čas*. Olomouc: Rubico, 2005. ISBN: 80-7346-050-5.
- Šottnerová, D. *Jaro*. Olomouc: Rubico, 2007. ISBN: 978-80-7346-074-7.
- Šottnerová, D. *Léto a podzim*. Olomouc: Rubico, 2006. ISBN: 80-7346-066-1.
- Šottnerová, D. *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. Olomouc: Rubico, 2009. ISBN: 978-80-7346-096-9.
- Šottnerová, D. *Zima*. Olomouc: Rubico, 2005. ISBN: 80-7346-059-9.
- Toufar, P. *Český rok na vsi a ve městě: Leden - srpen*. Třebíč: Akcent, 2004. ISBN: 80-7268-276-8.
- Vavřínová, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*. Praha: Libri, 2006. ISBN: 80-7277-292-9.
- Vojancová, I. *Masopust na Hlinecku*. Sychrov: Národní památkový ústav. Územní památková správa, 2014. ISBN: 978-80-90587-0-6.
- Vojancová, I. *Vesnické masopustní občůzky a masky na Hlinecku*. In: Soubor lidových staveb Vysočina [online]. 21. 11. 2014 [cit. 2014-11-25]. Dostupné z: <http://www.vesely-kopec.eu/vesnicke-masopustni-obchuzky-a-masky-na-hlinecku/>.
- Zíbrt, Č.. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN: 80-7021-624-7.

Seznam příloh

Příloha A	Fotodokumentace masopustních masek	60
Příloha B	Nominace pro zápis na Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví	63

Příloha A Fotodokumentace masopustních ma- sek

(a)

(b)

Obrázek A1: Výbrané masky vortovského masopustního průvodu na Veselém Kopci a) Ras b) Kominík

Zdroj: Autorská fotografie. Veselý Kopec 31. ledna 2015.

(a)

(b)

(c)

Obrázek A2: Výbrané masky vortovského masopustního průvodu na Veselém Kopci a) Strakatý se ženou b) Modří turci c) Turci tančí čtverylku

Zdroj: Autorská fotografie. Veselý Kopec 31. ledna 2015.

(a)

(b)

(c)

Obrázek A3: Vybrané masky vortovského masopustního průvodu na Veselém Kopci a) Slaměný b) Kobyla c) Slamění

Zdroj: Autorská fotografie. Veselý Kopec 31. ledna 2015.

Příloha B Nominace pro zápis na Reprezenta- tivní seznam nemateriálního kulturního dědictví

Representative List

Original: English

CONVENTION FOR THE SAFEGUARDING OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE

INTERGOVERNMENTAL COMMITTEE FOR THE SAFEGUARDING OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE

Fifth session
Nairobi, Kenya
November 2010

NOMINATION FILE NO. 00397 FOR INSCRIPTION ON THE REPRESENTATIVE LIST OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE IN 2010

A. STATE(S) PARTY(IES) <i>For multi-national nominations, States Parties should be listed in the order on which they have mutually agreed.</i>
Czech Republic
B. NAME OF THE ELEMENT
B.1. Name of the element in English or French <i>This is the official name of the element that will appear in published material about the Representative List. It should be concise. Please do not exceed 200 characters, including spaces and punctuation. The name should be transcribed in Latin Unicode characters (Basic Latin, Latin-1 Supplement, Latin Extended-A or Latin Extended Additional).</i>
Shrovetide door-to-door processions and masks in the villages of the Hlinecko area
B.2. Name of the element in the language and script of the community concerned, if applicable <i>This is the official name of the element in the vernacular language corresponding to the official name in English or French (point B.1.). It should be concise. Please do not exceed 200 characters in Unicode (Latin or others), including spaces and punctuation.</i>
Vesnické masopustní obchůzky a masky na Hlinecku

LR10 – No. 00397 – page 1

B.3. Other name(s) of the element, if any

In addition to the official name(s) of the element (B.1.) please mention alternate name(s), if any, by which the element is known, in Unicode characters (Latin or others).

The element (masopustní obchůzky a masky – Shrovetide door-to-door processions and masks) is also referred to as maškara, vostatky, ostatky, staročeská maškara, staročeský masopust.

C. CHARACTERISTIC OF THE ELEMENT

C.1. Identification of the communities, groups or, if applicable, individuals concerned

According to the 2003 Convention, intangible heritage can only be identified with reference to communities, groups or individuals that recognize it as part of their cultural heritage. Thus it is important to identify clearly one or several communities, groups or, if applicable, individuals concerned with the nominated element. The information provided should allow the Committee to identify the communities, groups or individuals concerned with an element, and should be mutually coherent with the information in sections 1 to 5 below.

Permanent residents of the villages of Hamry, Studnice, Vortová and the Blatno suburb of the town of Hlinsko.

C.2. Geographic location and range of the element and location of the communities, groups or, if applicable, individuals concerned

This section should identify the range of distribution of the element, indicating if possible the geographic locations in which it is centred. If related elements are practiced in neighbouring areas, please so indicate.

The town Hlinsko and the area around it are referred to as Hlinecko. Hlinecko is situated in the southern part of Eastern Bohemia, along the border of the historical region of Moravia. In terms of popular culture, it belongs to the ethnographic area of České Horácko (i.e. the Bohemian part of the Bohemian-Moravian Uplands) and in geographical and administrative terms it belongs to the Pardubice Region. The northern part of Hlinecko lies in the Železné hory Mts. (Iron Mountains), which are afforested and represent a protected landscape region. The southern part of Hlinecko lies in the hilly area of the Žďárské vrchy Mts., another protected landscape region. The territory is characterised by the varied relief of foothill landscape, and at some places even mountain landscape, overgrown with extensive mixed and conifer forests. The town of Hlinsko (population 10,000) is the area's natural and historical centre. The Shrovetide door-to-door processions are held regularly in an almost unchanged form in several villages in the vicinity of the town (Hamry, Studnice and Vortová) and also in Blatno, the town's suburb.

Shrovetide door-to-door processions have been affected by the social and historical situation. For example, as described in archive documents, the Catholic Church forbade the futile merrymaking at Shrovetide in the 18th and 19th centuries; during World War II (1939-1945) such types of entertainment were also banned and, similarly, in the socialism era, especially in the 1950s, they were far from supported. This affected the tradition of Shrovetide door-to-door processions in ¾ of the villages in the Hlinecko area, and in the remaining regions of the Czech Republic Shrovetide door-to-door processions have been preserved in a modified or changed form, or with less authenticity, of have been totally forgotten.

C.3. Domain(s) represented by the element

Identify concisely the domain(s) of intangible cultural heritage manifested by the element, which might include one or more of the domains identified in Article 2.2 of the Convention. (This information will be used primarily for visibility, if the element is inscribed.)

The Shrovetide door-to-door processions and masks represent the domains referred to in the following Articles of the Convention:

2.2. (c) the masked figures, walking door-to-door in villages at Shrovetide, belong to the most distinctive traditional annual ceremonies;

2.2. (d) the actions of the masks are associated with magically securing fertility; they express what the (initially) farming community thought about how to secure prosperity of the farm and the health of the family;

2.2. (a) the actions of the practitioners include oral expressions (traditional exclamations, addresses etc.); 2.2. (e) the inhabitants in the villages concerned safeguard the knowledge of making the traditional costumes masks.

D. BRIEF SUMMARY OF THE ELEMENT

The brief description of the element will be particularly helpful in allowing the Committee to know at a glance what element is being proposed for inscription, and, in the event of inscription, will be used for purposes of visibility. It should be a summary of the description provided in point 1 below but is not an introduction to that longer description.

The Shrovetide processions in the villages of the Hlinecko area represent a part of the popular calendar customs that have been preserved until the present times and local communities practice them spontaneously. This custom, whose course does not change, takes place at the end of winter, at Shrovetide – the period at the end of the carnival season, which is called Masopust in Czech. Village men and boys, wearing traditional masks, go from door to door round the village, accompanied by a brass band. The procession stops at every house and four men in the masks that are strictly prescribed by tradition perform a ritual dance with the householder's permission. The dance is to secure a rich harvest and prosperity of the family. The masks get treats and collect a fee. The procession moves around the village all day not to skip any house. Each mask has its specific appearance and function, determined by tradition. A ritual "Killing of the Mare" takes place at the end of the event at a place known to all beforehand. The ceremony is followed by a dance party to give farewell to the carnival season. It is the last opportunity to dance before the Lent.

1. IDENTIFICATION AND DEFINITION OF THE ELEMENT (CF. CRITERION R.1)

This is the key section of the nomination to satisfy criterion R.1: "The element constitutes intangible cultural heritage as defined in Article 2 of the Convention". A clear and complete explanation is essential to demonstrate that the nominated element meets the Convention's definition of intangible heritage. This section should address all the significant features of the element as it exists at present, and should include:

- a. an explanation of its social and cultural functions and meanings today, within and for its community,*
- b. the characteristics of the bearers and practitioners of the element,*
- c. any specific roles or categories of persons with special responsibilities towards the element,*
- d. the current modes of transmission of the knowledge and skills related to the element.*

The Committee should receive sufficient information to determine:

- a. that the element is among the "practices, representations, expressions, knowledge, skills — as well as the instruments, objects, artefacts and cultural spaces associated therewith —";*
- b. "that communities, groups and, in some cases, individuals recognize [it] as part of their cultural heritage";*
- c. that it is being "transmitted from generation to generation, [and] is constantly recreated by communities and groups in response to their environment, their interaction with nature and their history";*
- d. that it provides communities and groups involved with "a sense of identity and continuity"; and*
- e. that it is not incompatible with "existing international human rights instruments as well as with the requirements of mutual respect among communities, groups and individuals, and of sustainable development".*

Overly technical descriptions should be avoided and submitting States should keep in mind that this section must explain the element to readers who have no prior knowledge or direct experience of it. Nomination files need not address in detail the history of the element, or its origin or antiquity.

The element occurs as a natural part of the custom tradition in 7 villages of the total number of 28 villages in the vicinity of the town Hlinsko. It is practiced every year in four communities: Hamry (population 254), Studnice (population 460), Vortová (population 247) and Blatno, which is a part of the town of Hlinsko (the population of Hlinsko as a whole is 10,000 and Blatno 560). It always takes place spontaneously and it is organised and performed by, and intended for, the inhabitants of the villages concerned. The Shrovetide processions take place one day in the year. In the remaining communities around Hlinsko, the intensity and frequency at which this custom is practiced varies, depending in particular on the structure and age of local residents. In the villages of Hamry, Studnice and Vortová and in the Blatno suburb of the town of Hlinsko, most of the people spontaneously take part in the Shrovetide door-to-door processions. Young people and children observe what is going on and help with the preparations, as far as they can; thus they absorb the rules of this custom in a plain and natural way. The local authorities and the Hlinsko Town Council, together with the volunteer fire fighting units, take on some of the organisational obligations.

The event must be duly prepared: it is necessary to secure the brass band, prepare the treats and, in particular, prepare the masks. In the morning of (currently) the last Saturday or Sunday of the Carnival season, the masks gather at an agreed place, form a procession and go and ask the Mayor to allow them to go round the village. Afterwards, with the Mayor's permission, they go from door to door, perform ceremonial dances for the inhabitants of each house, and interact with onlookers verbally and by gestures. At each house they get the usual treats, and a small amount of money, depending on the local customs and traditions. Public control over this fee is provided by the fact that the payment depends on the number of musical pieces played by the band at the given house. At present the band usually consists of clarinet, trumpet (fluegelhorn), trombone and a drum or drumset.

A ritual "Killing of the Mare" takes place at the end of the event at a place known to all beforehand. The Mare is condemned for its alleged sins. One of the masks, usually the Knacker, reads the Sentence on the Mare and the Mare's Testament. The document contains humorous references to various events in the village or society at large. At the end the Mare must kneel and the Sentence is executed: the Knacker knocks off the cap off the Mare's head and by this the Mare is killed. It falls down on the ground and remains motionless for a while. The remaining masks circle around the Mare and move slowly along the circle to the sorrow music. When the song is over, the Knacker approaches the Mare, gives it a sip of alcohol, the Mare jumps up, brought to life again. Then follows a whirl of the masks. The masks start dancing and frolicking around with the onlookers. This is the essence and mission of the Shrovetide processions: to symbolise death (winter) and the awakening of new life (spring). There is a dance party in the evening during which all inhabitants of the village say goodbye to the merrymaking of Shrovetide.

The village Shrovetide processions, practiced in the traditional way, represent a significant bond between the people in the village and the history of their community and strengthen their commitment to preserve their collective heritage and pass it over to the next generation. This is, for example, the reason why parents make authentic copies of their masks for their sons. They teach them the basics of the masks' roles. During the regular door-to-door procession, one may also see small boys clad in costumes and wearing masks (Blatno, Hamry, Vortová), and in one of the villages (Studnice) a children's masked procession walks round the village a week before the regular Shrovetide procession.

Each mask has retained its fixed appearance and functions for decades. Only men wear masks at Hamry, Studnice and Vortová. This is as a rule explained by the fact that men are bearers of virile fertility, which the masks are to carry forth. Women help prepare the masks. During the door-to-door procession, they provide the treats for the participants. However, they also have another important role underlying the initial meaning of the event: the masks roll on the ground with the on-looking women to ensure that both the Earth and the women are fertile.

The masks are divided into two groups: Red and Black. Those in the Red group may only be worn by single men (boys). In the past this was associated with accepting young boys in the village adult community (certainly a relic of ancient initiation rituals). The number of red masks is fixed. There must be six of them: the Spotted Man, the Wife, and the four masks called the Turks. Married men wear the Black Masks. Their number is not fixed; it depends on how many men in the village prepare their masks. The main task of these masks is to maintain contacts with the onlookers. They include the Straw Man, the Mare, the Knacker, the Huckster and the Chimney Sweep.

What makes the Shrovetide processions in Hlinecko different from similar folk customs in other regions of the country is the course of the event and, in particular, the stabilised number, concept, appearance and functions of the masks. For this reason, the citizens of the above-mentioned villages in the Hlinecko area recognise their Shrovetide processions and masks as a part of their cultural heritage passed from generation to generation. Their door-to-door processions play a very important role in securing cohesion within the village community, in distinguishing it from other villages and in strengthening the awareness of its local and cultural identity.

2. CONTRIBUTION TO ENSURING VISIBILITY AND AWARENESS AND TO ENCOURAGING DIALOGUE (CF. CRITERION R.2)

The nomination should demonstrate (Criterion R.2) that "Inscription of the element will contribute to ensuring visibility and awareness of the significance of the intangible cultural heritage and to encouraging dialogue, thus reflecting cultural diversity worldwide and testifying to human creativity".

Please explain how the element's inscription on the Representative List will contribute to ensuring visibility of the intangible cultural heritage and will raise awareness at the local, national and international levels of its importance. This section need not address how inscription will bring greater visibility to the element, but how its inscription will contribute to the visibility of intangible cultural heritage more broadly.

Explain how inscription will promote respect for cultural diversity and human creativity, and will promote mutual respect among communities, groups and individuals.

Inscription on the Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity would contribute to the protection of this element by drawing more attention to it by relevant institutions to address the critical factors. Inscription on the Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity and implementation of safeguarding measures would support systematic care by specialised institutions. In addition, inscription on the above-mentioned Representative List, combined with the already existing inscription on the national List of Intangible Assets of Traditional and Folk Culture of the Czech Republic, will also ensure that the condition and development of the nominated element are monitored by specialised institutions in an even more consistent, regular and intensive manner and that safeguarding measures are taken and implemented under the supervision of the National Council for Traditional Folk Culture.

As known in the Czech Republic from the situation around the inscription of tangible assets on the List of World Cultural and Natural Heritage (Convention for the Protection of World Cultural and Natural Heritage, 1972), the inscription in both the national List of Intangible Assets of Traditional and Folk Culture of the Czech Republic and in the Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity will attract much permanent attention of the media and the public, who will consider critically the condition of this heritage.

Attention paid to the inscription of village Shrovetide door-to-door processions will of course also bring about broad media and public interest in the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage as such, both nationally and internationally. Czech journalists will naturally be mainly interested in the cases where measures are needed to be taken to safeguard specific elements inscribed on the Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity and the Czech List of Intangible Assets of Traditional and Folk Culture, urgently requiring to be preserved. Interest in both these Lists will then result in enhanced knowledge of the cultural diversity of the world, documented by the international lists. Inscription of village Shrovetide door-to-door processions will have very strong national and local impacts, as it will be understood as confirmation of cultural identity and a source of permanent pride of the inscription of the element on the Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity, perceived as a proof of international recognition. This pride, in turn, will encourage interest in other elements on the Representative List and strengthen the determination to safeguard village Shrovetide door-to-door processions in the Hlinecko area. Interest in preserving this element will then be perceived as not only interest in preserving it for the local or national community but as interest for preserving it as an element important for the entire international community. Hlinecko is not an area where many customs and intangible features of folk culture have been preserved: Shrovetide door-to-door processions are an exception. If Shrovetide door-to-door processions are inscribed on the Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity, positive interest in this element will be aroused among the general public – this in fact has already been happening during preparation of the nomination documentation – and will certainly encourage and strengthen the efforts to preserve and support it. Already at present, the effort for inscription of this element on the Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity and the fact that it has already been inscribed on the List of Intangible Assets of Traditional and Folk Culture of the Czech Republic are perceived very positively by the inhabitants of the villages concerned. We know from the positive responses of the Czech public, including people living in

other regions of the country, that the general public begins to be aware of the need for the protection and care of the intangible heritage of humanity. People propose other similar elements also to be inscribed on the Czech List of Intangible Assets of Traditional and Folk Culture. Experience of institutions responsible for the presentation of folk culture elements indicates that people's interest in traditional culture, including its intangible elements, has been increasing over the last decade. The existence of the List of Intangible Assets of Traditional and Folk Culture of the Czech Republic and, in particular, the Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity has contributed significantly to the growth of this interest. Shrovetide door-to-door processions and practitioners' masks in the villages of the Hlinecko area represent a unique combination of age-old ritual functions, aesthetic standards of the rural community and (at present) a marked manifestation of the social and cultural self-awareness of the local community. The village Shrovetide door-to-door processions in Hlinecko can be considered as a masterpiece of traditional folk culture, as a manifestation of the creative genius of a number of generations of local people. Inscription of the cultural element on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity will confirm the exclusive cultural identity of the local community and its importance for global cultural diversity.

3. SAFEGUARDING MEASURES (CF. CRITERION R.3)

Items 3.a. to 3.c. request the elaboration of a coherent set of safeguarding measures as called for in Criterion R.3: "Safeguarding measures are elaborated that may protect and promote the element". Such measures should reflect the broadest possible participation of the communities, groups or, if applicable, individuals concerned, both in their formulation and in their implementation.

3.a. Current and recent efforts to safeguard the element

Please describe the current and recent efforts of the concerned communities, groups or, if applicable, individuals to ensure the viability of the element. Describe efforts of the concerned State(s) Party(ies) to safeguard the element, taking note of external or internal constraints, such as limited resources.

Continuation of the custom is supported by the Hlinsko municipal grant system, contributing a sum of money to the payment of the costs related to the door-to-door procession. The Hlinsko Town Council as founder of the Municipal Museum and Gallery also contributed to the purchase of the first masks for the future permanent exhibition, focusing on Shrovetide masks and the village Shrovetide door-to-door processions in the Hlinecko area. The efforts to collect material for the exhibition commenced in 2007. The Regional Authority of the Pardubice Region and the Ministry of Culture contribute financially to the Museum Vysočina for research and documentation of the nominated element. All the above-mentioned institutions present this element as a distinctive feature of the customs and tradition of the region and country. Since 1994, groups of masks from the individual villages have been given opportunities, on a regular basis, to be presented in the environment of the Museum Vysočina at Veselý Kopec, which is a part of the Museum Vysočina.

The Museum Vysočina is responsible for the basic documentation and re-documentation of this element. Students of the Gymnasium at Hlinsko (UNESCO's associated grammar school) carried out self-contained research into the Shrovetide door-to-door processions in two villages, trying to gain as much information as possible. The Elementary Art School at Hlinsko (fine art branch) regularly includes the village Shrovetide door-to-door processions and masks among the themes of its pupils' creative works. Exhibitions of the children's works were held in one of the buildings of the Betlém Heritage Reserve at Hlinsko in 1999, 2004 and 2006.

The specialised institutions, including the Museum Vysočina, the Hlinsko Municipal Museum, Regional Museum in Chrudim and East-Bohemian Museum in Pardubice investigate the village Shrovetide door-to-door processions and masks within their research work. The Ethnographical Department of the National Museum in Prague, co-operating with the Museum Vysočina, has included the Shrovetide masks from the Hlinecko area (the villages of Studnice and Vortová) in its collections and shows them on permanent display. In this way the institutions express their

practical (not just declaratory) support to the effort to protect the village door-to-door processions and masks as a manifestation of intangible cultural heritage.

Urbanisation of rural areas is accelerating. With the development of technical and cultural globalisation, it is increasingly difficult to maintain the genuine features of rural life, associated with preserving the traditional folk culture; this, however, is counterbalanced by the local communities' growing awareness of the need to ensure their self-identification and to distinguish themselves from the world at large under the conditions of aggravating alienation. The above-mentioned threats are not as strong as to endanger the very existence of the village Shrovetide door-to-door processions. Subsidies from the Ministry of Culture and public authorities at all levels, among other things, contribute to the favourable climate for Shrovetide processions and masks in the villages.

3.b. Safeguarding measures proposed

For the Representative List, the safeguarding measures are those that may help to solidify the element's current viability and to ensure that its viability is not jeopardized in the future, especially as an unintended result of inscription and the resulting visibility and public attention.

Identify and describe the various safeguarding measures that are elaborated that may, if implemented, protect and promote the element, and provide brief information concerning, for example, their priority, scope, approaches, timetables, responsible persons or bodies, and costs.

Measures in the individual sections are ordered by priorities.

I. Measures at the local level.

1) The Local Councils will continue contributing every year to the financing of the hired brass band and the village ball, which follows the ceremony. They will provide room for the preparation of the masks before the mummers' procession and ceremoniously issue a symbolic permission to organise Shrovetide door-to-door processions in the respective village. This was agreed at the meeting between the Ministry of Culture and the mayors of the villages concerned. Costs: around CZK 40000 annually.

2) Civic clubs, particularly the volunteer fire fighters in the villages concerned, will help with organising the Shrovetide door-to-door processions events in their respective villages of the Hlinecko area. They will provide stewardship service to ensure that nothing affects the course of the ceremony.

3) The municipalities will co-operate with media on a continuous basis in order that the public is informed about the nominated element as objectively as possible. If the public interest exceeds a limit the communities will not inform the media about the exact date of the event and will refer to its substitute presentation in Measure II.A/5.

4) To inform visitors about the function and symbolism of the ceremony and the masks, the municipalities will use the publicity materials referred to below as Measure II.A/4.

5) The town of Hlinsko will continue providing financial support to Shrovetide door-to-door processions in the villages of the Hlinecko area on the basis of grant allocation priorities defined and updated from time to time;

6) The Hlinsko municipality as founder of primary schools for pupils from the villages concerned will ensure that explanation of the function and symbolism of Shrovetide door-to-door processions in the villages of the Hlinecko area is included in the teaching programme within a relevant subject.

7) The Gymnasium (Grammar School) will include in its teaching programme (within a relevant subject) every year a lecture explaining the function and symbolism of Shrovetide door-to-door processions in the villages of the Hlinecko area.

8) The Hlinsko municipality will provide financial and organisation support to the establishment of a permanent exhibition of Shrovetide door-to-door processions in the Hlinecko area by the year 2015. Costs: around CZK 1,500,000.

II. Measures to be taken by specialised institutions:

A. The National Heritage Institute with its Regional Station in Pardubice – Museum Vysočina:

A.1) Provide every year the documentation of the development of Shrovetide door-to-door processions in the villages of the Hlinecko area. The results of the documentation will be gathered in the archives of Museum Vysočina and will be made available to both professional and lay public.

A.2) Provide specialised consultations concerning Shrovetide door-to-door processions to the municipalities and communities concerned.

A.3) Co-operate with the National Institute for Folk Culture to establish an Advisory Board for Shrovetide door-to-door processions in the villages of the Hlinecko area, consisting of specialists and representatives of the villages concerned. The Advisory Board will meet on a regular basis at least once in 3 years. The Board will be established no later than in 2012.

A.4) Issue an information flier explaining the nominated element and the symbols represented by the masks – by 2010. Costs: around CZK 15,000.

A.5) Enable the village groups to represent Shrovetide door-to-door processions in the Museum Vysočina environment in order to divert tourists' interest in the element outside its authentic date and environment (Museum Vysočina is the second most amply visited open air museum in the Czech Republic. It is believed that its popularity among the public will help to re-focus the interest in Shrovetide door-to-door processions to this site). Costs: around CZK 50,000.

A.6) Prepare, together with the Municipal Museum at Hlinsko, a permanent exhibition concerning the village Shrovetide door-to-door processions and mask – by the year 2015.

A.7) Organise once in 5 years a seminar on Shrovetide customs for the professional public and for interested people from the places where the given elements has a tradition. Costs: around CZK 60,000.

Deadlines: Measures A. 1, 2, 5 continuous; others by the year indicated.

B. Measures to be taken by the National Institute for Folk Culture at Strážnice (the "Institute"):

B.1) Co-operate with Museum Vysočina to carry out mandatory periodic re-documentation of the element (once in 7 years), record the status in the National List, evaluate any findings and propose safeguarding measures, if such measures appear necessary as a result of the periodic comparison of the condition of the element (This is prescribed by the rules for the List of Intangible Assets of Traditional and Folk Culture of the Czech Republic (the "National List").

B.2) Co-operate with Museum Vysočina to issue by the year 2012 a methodological publication (in Czech and English) on the village Shrovetide door-to-door processions and masks in the Hlinecko area. The publication will include a DVD.

III. Measures to be taken by the Regional Authority of the Pardubice Region:

Give the individual villages an opportunity to apply for financial support for projects concerning Shrovetide door-to-door processions in the villages of the Hlinecko area under in the grant programme of support to the local cultural events of the Pardubice Region. Once a year.

IV. Measures to be taken by the Ministry of Culture of the Czech Republic:

1) Provide subsidies to be allocated in a subsidy tender process to support traditional folk culture for projects concerning village Shrovetide door-to-door processions in the Hlinecko area. Once a year.

2) Within the total amount intended for the every-year subsidy tender process to support traditional folk culture, earmark a specific amount to subsidise projects concerning elements inscribed on the National List. Within 5 years.

3) Provide funds to the Institute to perform periodic re-documentation of Shrovetide door-to-door processions in the villages of the Hlinecko area and to prepare safeguarding measures, if necessary. See also Measure II.B/1.

4) Prepare meetings of the National Council for Traditional Folk Culture as a form of expert public supervision over this element; request the Council's relevant recommendations to safeguard this element.

5) Provide funds in 2011/12 to the National Institute for Folk Culture at Strážnice to issue the methodological publication and the DVD – see Measure II.B/2; the cost will be about CZK 11,0000.

3.c. Commitment of communities, groups or individuals concerned

The feasibility of safeguarding depends in large part on the aspirations and commitment of the communities, groups or, if applicable, individuals concerned. This section should provide evidence that the communities, groups or, if applicable, individuals concerned have the will and commitment to safeguard the element if conditions are favourable. The best evidence will often be an explanation of their involvement in past and ongoing safeguarding measures and of their participation in the formulation and implementation of future safeguarding measures, rather than simple pledges or affirmations of their support or commitment.

The local communities consider Shrovetide door-to-door processions a part of their collective life and their identity. As follows from the discussions at the meetings of the Local Councils that preceded the granting of their consent to the nomination on the National List and in the Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity, the inhabitants of the villages concerned wish to continue taking care, within families, of the preserved masks (or to make the masks, if less durable materials, such as straw, is used); boys and men wish to take active part as mummers and women wish to continue preparing the treats for the mummers. The people contribute not only their time but also money, driven by effort to safeguard their traditional custom. The importance attached by the inhabitants to their Shrovetide door-to-door processions is also documented by a recent custom (which has been practiced over the last fifteen years): when a person who has been an active actor of the door-to-door processions ceremony dies, his mask is put with him in the coffin. Similarly, fathers negotiate with the mayor to allow an unmarried son to use the “Turk” mask.

The local associations of citizens will continue in preparing the village ball at the end of the ceremony and in securing public order in the village during the Shrovetide door-to-door processions. As a local constituency, the citizens indicate that they wish the Local Councils to contribute (in terms of finance, presentation and organisation) to the organisation of the ceremony – See Measure I.1 in Paragraph 3b).

3.d. Commitment of State(s) Party(ies)

The feasibility of safeguarding also depends on the support and cooperation of the concerned State(s) Party(ies). This section should provide evidence that the State Party concerned has the commitment to support the safeguarding effort by creating favourable conditions for its implementation and should describe how the State Party has previously and will in the future demonstrate such commitment. Declarations or pledges of support are less informative than explanations and demonstrations.

The Convention has the force of law in the Czech Republic. The Ministry of Culture is legally responsible for the implementation of the points of the Convention and imposes tasks on other institutions (including, in particular, the National Institute for Folk Culture at Strážnice). It also cooperates with the specialised regional institutions – in this particular case with the Pardubice Regional Station of the National Heritage Institute and with the Station's branch, the Museum Vysočina at Hlinsko. Inscription of the village Shrovetide door-to-door processions in the Hlinecko area on the List of Intangible Assets of Traditional and Folk Culture of the Czech Republic is associated with certain advantages in the tendering procedure for Ministry of Culture subsidies (see Subchapter 4.b.) and with cyclical monitoring and assessment of its results by the National Council for Traditional Folk Culture. In respect of maintaining and continuing the village Shrovetide door-to-door processions in the Hlinecko area, the Ministry of Culture will continue to carry out its function as founder of the National Heritage Institute, including its Pardubice Regional Station and the Museum Vysočina, which are responsible for continuous documentation and monitoring of the development of this property in question. At the same time, the Museum Vysočina is a consultation centre for the nominated element and for other areas of traditional folk culture in the Pardubice Region. The Ministry of Culture will also continue to carry out its function as founder of the National Institute for Folk Culture at Strážnice, whose functions are described above.

4. COMMUNITY PARTICIPATION AND CONSENT IN THE NOMINATION PROCESS (CF. CRITERION R.4)

This section asks the submitting State Party to establish that the nomination satisfies Criterion R.4: 'The element has been nominated following the widest possible participation of the community, group or, if applicable, individuals concerned and with their free, prior and informed consent'.

4.a. Participation of communities, groups and individuals in the nomination process

Describe how and in what ways the community, group or, if applicable, individuals concerned have participated actively in the nomination process at all stages, as required by Criterion R.4. States Parties are further encouraged to prepare nominations with the participation of a wide variety of other concerned parties, including where appropriate local and regional governments, neighbouring communities, NGOs, research institutes, centres of expertise and other interested parties. The participation of communities in the practice and transmission of the element should be addressed in point 1 above, and their participation in safeguarding should be addressed in point 3; here the submitting State should describe the widest possible participation of communities in the nomination process.

The intention to nominate the Shrovetide door-to-door processions in the villages of the Hlinecko area for inscription on the Representative List of ICH was discussed at the meeting of the mayors of the villages in the Hlinecko area on 25 September 2005 and then again at the meeting of the mayors of the villages concerned, held on 28 January 2009.

The implications and obligations related to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage were explained to the participants of the meetings by representatives of the Czech Ministry of Culture and representatives of specialised institutions. The mayors were invited to express their consent, on behalf of the citizens, with the submission of an application for inscription. (This consent is referred to in Point 5b. below).

Inhabitants of the villages of Hamry, Studnice and Vortová and the town of Hlinsko have been actively involved in preparing the nomination documentation: for example, they provided the

necessary information, made iconographic evidence from their private archives available for the purposes of the nomination, and took part in the presentation of the Shrovetide door-to-door processions in the villages of the Hlinecko area.

They agreed with the preparation of extensive video documentation in which they actively participated without claiming a fee – this video documentation was prepared for the purposes of inscription on the List of Intangible Assets of Traditional and Folk Culture of the Czech Republic, for the purposes related to the nomination and the Convention, and for the purposes of presentation of the nominated element through the public-service TV.

Representatives from the villages of Hamry, Studnice and Vortová and the town of Hlinsko actively support the nomination. They also made available funds from the (modest) local budgets to provide their own video recordings of the Shrovetide door-to-door processions in the villages of the Hlinecko area.

The Local Councils of Hamry, Studnice and Vortová prepared DVD documents of their own at their own expenses. On these DVDs, they try to present each village's Shrovetide tradition.

Like other citizens, the representatives of the local authorities also actively contributed to preparing the nomination documentation and supporting evidence by gathering iconographic documentation from family archives. In addition, they explained to the citizens the effects and implications of the nomination and expressed (on behalf of the citizens) public support to the nomination of the Shrovetide door-to-door processions in the villages of the Hlinecko area at both meetings of the mayors, referred to in the introduction to this Chapter. They also repeatedly expressed their support and interest at meetings with the authors of this nomination document, who are grateful to them for their help.

The Gymnasium at Hlinsko (UNESCO's associated grammar school) expressed its interest to continue its students' research of the Shrovetide door-to-door processions in the villages of the Hlinecko area as part of their specialist activities.

The intention to submit the nomination has been discussed and agreed twice by the National Council for Traditional Folk Culture first in 2005 and then again in June 2008.

The Municipal Council of the town of Hlinsko, the Regional Council of the Pardubice Region and the Ministry of Culture supported the nomination of the Shrovetide door-to-door processions in the villages of the Hlinecko area for inscription on the Representative List of ICH by providing funds for research and for preparing this application. The Ministry of Culture also took part in the mayors' meetings referred to at the beginning of Chapter 5 and decided to prepare and file this nomination document.

The two specialised institutions, the Museum Vysočina and National Institute for Folk Culture, prepared the nomination documentation, having consulted with other local specialised institutions and, in particular, the local communities and Local Authorities of the villages concerned and the town of Hlinsko.

4.b. Free, prior and informed consent to the nomination

The free, prior and informed consent to the nomination of the element from the community, group or, if applicable, individuals concerned may be demonstrated through written or recorded concurrence, or through other means, according to the legal regimens of the State Party and the infinite variety of communities and groups concerned. The Committee will welcome a broad range of demonstrations or attestations of community consent in preference to standard or uniform declarations..

Please attach supporting evidence demonstrating such consent and indicate below what evidence you are providing and what form it takes.

A free, prior and informed consent with the submitted nomination was given by the Local Councils of the villages of Hamry, Studnice, and Vortová and the Municipal Council of the town of Hlinsko, as documented by Annexes 6.a.A.IV.

The Director of the K.V. Rais Gymnasium (Grammar School) at Hlinsko gave his free, prior and informed consent with the students' regular research activities focused on the village Shrovetide

door-to-door processions and masks in the Hlinecko area as part of the students' specialist activities. See Annex 6.a.A.IV.

4.c. Respect for customary practices governing access

Access to certain specific aspects of intangible cultural heritage is sometimes restricted by customary practices governing, for example, its transmission or performance or maintaining the secrecy of certain knowledge. Please indicate if such practices exist and, if they do, demonstrate that inscription of the element and implementation of the safeguarding measures would fully respect such customary practices governing access to specific aspects of such heritage (cf. Article 13 of the Convention). Describe any specific measures that might need to be taken to ensure such respect.

The mechanisms of protection of intangible cultural heritage are based on Czech legal regulations (See introduction to Chapter 4). Approach to the practicing of the village Shrovetide processions in the Hlinecko area is not governed by any customary practice or legal instrument. Anybody can take part in it as a viewer. However, nobody other than inhabitants of the villages concerned may be the main actors (except for the musicians): this is a matter of custom. However, making any audiovisual recordings during the Shrovetide processions in the Hlinecko area is subject to Czech legal regulations, especially those concerning the rights of authors and rights of performing artists, insofar as a mask or the manifestations of the actors of the event possess the features of an artistic performance or an authored work.

Inscription of the village Shrovetide door-to-door processions in the Hlinecko area on the List of Intangible Properties of Traditional and Folk Culture of the Czech Republic is contingent on the consent of the communities concerned. The personal data concerning the bearers of the nominated element is protected under a special legal regulation.

5. INCLUSION OF THE ELEMENT IN AN INVENTORY (CF. CRITERION R.5)

This section is where the State Party establishes that the nomination satisfies Criterion R.5: "The element is included in an inventory of the intangible cultural heritage present in the territory(ies) of the submitting State(s) Party(ies) as defined in Articles 11 and 12".

Identify the inventory in which the element has been included and the office, agency, organization or body responsible for maintaining that inventory. Demonstrate that the inventory has been drawn up in conformity with Articles 11 and 12, in particular Article 11(b) that stipulates that intangible cultural heritage shall be identified and defined "with the participation of communities, groups and relevant non-governmental organizations" and Article 12 requiring that inventories be regularly updated.

The nominated element's inclusion in an inventory should not in any way imply or require that the inventory(ies) should have been completed prior to nomination. Rather, a submitting State Party may be in the process of completing or updating one or more inventories, but has already duly included the nominated element on an inventory-in-progress.

On 16 June 2009, the village Shrovetide door-to-door processions in the villages of the Hlinecko area was inscribed, as an intangible cultural asset, on the List of Intangible Properties of Traditional and Folk Culture of the Czech Republic (the "National List") under No. 2/2009 upon agreement granted by the Minister of Culture on 16 June 2009, ref. No. MK-S 1441/2009-ORNK in accordance with the Methodical Instruction for Maintaining the List of Intangible Properties of Traditional and Folk Culture of the Czech Republic – Ref. No. 3161/2009 of 18 March 2009 (the "Methodological Instruction").

According to the Methodological Instruction (Article 7), no element may be inscribed on the National List, unless it is "proposed for inscription on the basis of the participation of the community or other groups, of persons concerned, or other bearers of the given element, and with their free consent". This condition has been met: the documentation required for the inscription of Shrovetide door-to-door processions in the villages of the Hlinecko area in the National List contains the consent of the representatives of local communities, dated as follows:

Hamry 20 May 2009; Studnice and Vortová 19 May 2009; Hlinsko 18 May 2009.

The National Institute for Folk Culture at Strážnice is responsible for maintaining the National List. However, decisions on inscriptions are made by the Minister of Culture on the basis of the National Council for Traditional Folk Culture, on which the representatives of local and public authorities, specialised institutions, media etc. are represented. The Council should also examine, among other things, whether the above-mentioned condition (contained in the Methodological Instruction) was met.

DOCUMENTATION

a. Required and supplementary documentation

Required documentation provided.

b. Cession of rights including registry of items

Required cession of rights provided.

c. List of additional resources

Adámek, K., V., Lid na Hlinecku (People in the Hlinecko Area), Praha 1900.

Baran, L.; Staňková, J., Masky, démoni, šaškové (Masks, Demons, Clowns), Pardubice 1998.

Československá vlastivěda, díl III. (Czechoslovak History and Geography, Volume III), Praha 1968, pp. 241–243.

Hrníčko, V., Slaměná masopustní maska (The Shrovetide Straw Mask). In Umění a řemesla (Arts and Crafts), 23, 1979, 4, pp. 42–46.

Hrníčko, V., Atributy, proměny a funkce některých tradičních masek ve výročních obyčejích (Attributes, Changes and Functions of Some Traditional Masks in Annual Customs). In Hrníčko, V., Poznámky k perspektívám masopustních a jiných obyčejů na Hlinecku (Remarks on the Prospects of Shrovetide and Other Customs in the Hlinecko Area). In Národopisné informácie (Ethnographic Information) 1985, 1, pp. 134–139.

Jeřábek, R., Masopustní maska „pohřebenáře“ v mezinárodním kontextu (the Shrovetide Mask of the “Straw Man” in International Context). In Národopisné aktuality 5 (Ethnographic Topics 5), Strážnice, 1968, 2, pp. 89–100.

Langhammerová, J., Lidové zvyky (People's Customs), Praha 2004.

Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska (Folk Culture. Ethnographic Encyclopaedia of Bohemia, Moravia and Silesia), Praha 2007.

Nosková, J.; Vojancová, I., Die Faschingsumzüge der Region Hlinsko im Wettkampf um Welterbestatus. In Erb. Gut? Kulturelles Erbe in Wissenschaft und Gesellschaft. Referate der 25 Österreichischen Volkskundentagung 2007 in Innsbruck, pp. 449 – 460.

Svoboda, V., Maškary na Hlinecku (Masks in the Hlinecko Area). In Český lid (Czech People), 29, Praha 1929, pp. 165–167.

Václavík, A., Příspěvky k studiu výročních obyčejů (Contributions to the Study of Annual Customs). In Národopisný věstník československý 31 (Czechoslovak Ethnographic Bulletin 31), Praha, 1949–1950, pp. 14–26.

Vojancová, I., Masopustní obchůzky a masky na Hlinecku (Shrovetide door-to-door Processions in the Hlinecko Area). In Národopisné aktuality 16 (Ethnographic Topics 16), Strážnice, 2006, pp. 38–42

Zíbrt, Č., Veselé chvíle v životě lidu českého (Merry Moments in the Life of Czech People), Praha 2006.

CONTACT INFORMATION
a. Contact person for correspondence
<p>Ministry of Culture of the Czech Republic UNESCO Dept. – Mr Michal Beneš, CSc. Maltézské náměstí 1 118 11 Praha 1 Telephone: +420 257 085 111, Fax: +420 224 311 444 E-mail: info@mkcr.cz, www.mkcr.cz</p>
b. Competent body involved
<p>Museum Vysočina Příčná 350 539 01 Hlinsko Czech Republic Telephone: +420 469326411, Fax: +420 469326415 E-mail: slsvysocina@pardubice.npu.cz www.vesely-kopec.eu</p> <p>Municipal Authority of Hlinsko Poděbradovo náměstí 1 539 01 Hlinsko Telephone: + 420 469 315 312 Fax: + 420 469 319 255 info@hlinsko.cz www.hlinsko.cz</p> <p>Local Authority of Hamry Hamry 89 539 01 Hlinsko Telephone: + 420 469 319 110 ou.hamry@tiscali.cz www.hamry.cz</p> <p>Local Authority of Studnice Studnice 108 539 01 Hlinsko Telephone: +420 469 311 179 ou-studnice@raz-dva.cz www.studnice.cz</p> <p>Local Authority of Vortová Vortová 95 539 01 Hlinsko Telephone: +420 469 311 949 ou-vortova@raz-dva.cz www.vortova.cz</p>
c. Concerned community organization(s) or representative(s)
<p>Local Council of Hamry Hamry 89 539 01 Hlinsko Telephone: +420 469 319 110 Fax: ----- ou.hamry@tiscali.cz</p>

www.hamry.cz
Local Council of Studnice
Studnice 108
539 01 Hlinsko
Telephone: +420 469 311 179
Fax: ---
ou-studnice@raz-dva.cz
www.studnice.cz

Local Council of Vortová
Vortová 95
539 01 Hlinsko
Telephone: +420 469 311 949
Fax: ---
ou-vortova@raz-dva.cz
www.vortova.cz

Municipal Council of Hlinsko
Poděbradovo náměstí 1
539 01 Hlinsko
Telephone.: + 420 469 315 312
Fax: + 420 469 319 255
info@hlinsko.cz
www.hlinsko.cz

SIGNATURE ON BEHALF OF THE STATE PARTY

Name: Václav Riedelbauch
Title: Minister of Culture of the Czech Republic
Date: 17 August 2009
Signature: <signed>